

Norge leser nordisk 2022

Arendal bibliotek

INNHALDSFORTEGNELSE

Velkommen	s. 3
Leseliste	s. 4
Tips for nystartede lesesirkler	s. 5

Omtale av forfattere og bøker:

Sverige: Karin Smirnoff: Jeg dro ned til bror	s. 6
Marit Kapla: Osebol	s. 7
Niklas Natt och Dag: 1793	s. 10
Per Olov Enquist: Lewis reise	s. 13
Norge: Kjersti Annesdatter Skomsvold: I dag jeg, i morgen du	s. 16
Matias Faldbakken: Vi er fem	s. 17
Ole Robert Sunde: Penelope er syk	s. 18
Roskva Koritzinsky: Jeg har ennå ikke sett verden	s. 20
Finland: Laura Lindstedt: Oneiron	s. 21
Pajtim Statovci: Kongenes land	s. 24
Monika Fagerholm: Hvem drepte bambi?	s. 27
Danmark: Yahya Hassan: Yahya Hassan 2	s. 28
Iben Mondrup: Tabita	s. 30
Dorthe Nors: Kart over Canada	s. 33
Hanne-Vibeke Holst: Som pesten	s. 35
Island: Guðmundur Andri Thorsson: Valeyrivalsen	s. 37
Ava Ólafsdóttir: Frøken Island	s. 38
Bergsveinn Birgisson: Mannen fra middelalderen, historikeren og morderen Tormod Torfæus	s. 39
Grønland: Niviaq Korneliussen: Blomsterdalen	s. 42
Det samiske språkområdet: Elin Anna Labba: Herrene sendte oss hit. Om tvangsflytting av samene	s. 44

Det klassiske hjørnet

Aksel Sandemose: En flyktning krysser sitt spor	s. 48
Selma Lagerlöf: Jerusalem	s. 51
Mika Waltari: Egypteren Sinuhe	s. 55
Sigurd Hoel: Veien til verdens ende	s. 58
Halldór Kiljan Laxness: Islands klokke	s. 60
William Heinesen: De fortapte spillemenn	s. 63
Kilder	s. 67

VELKOMMEN

Velkommen til 2022-utgaven av «Norge leser nordisk». Nordisk informasjonskontor Norge i Arendal ble avviklet fra 2021, men det kommer likevel et nytt hefte i serien om nordisk litteratur. Som alltid håper vi at mange har glede av årets hefte og titlene vi har funnet fram til. Dere som har vært med en stund vet at heftet brukes av mange lesesirkler i Norge, men for tiden er det sikkert mange som leser på egen hånd.

De fleste titlene er av relativt ny dato, men i år introduserer vi også «Det klassiske hjørnet» med eldre titler som absolutt tåler å leses på nytt. Vi har også valgt å utvide heftet med noe bakgrunnsstoff om enkelte av personene, stedene eller hendelsene i bøkene.

Både Mondrup og Labba løfter fram fortellingene om hvordan myndighetene har endret og til dels ødelagt folks liv ved å flytte dem vekk fra sine hjem og levemåter.

Mens de to svenske forfatterne Karin Smirnoff og Marit Kapla legger sine historier til glesbygden, tar Sunde og Fagerholm oss med til Oslo og Helsingfors.

Historiske hendelser fra oldtidens Egypt og Stockholm for snart 230 år siden danner dramatiske baktepper for bøkene fra Waltari og Dag och Natt sin hånd, og den fantastiske historien om Torfæus som reddet så mange islandske håndskrifter for ettertiden er nok også ny for mange. Per Olof Enquist er kjent for nettopp å bruke historiske fakta i sin litteratur og boka «Lewis reise» om pinsebevegelsen er intet unntak. Religiøs tro står helt sentralt også i Lagerlöfs roman «Jerusalem» om det som skjedde i 1896 da deler av en svensk bygd forlot sine hjem og emigrerte til Jerusalem for å slutte seg til en sekt der. Vår egen samtid står heller ikke mye tilbake når det gjelder dramatiske hendelser. Hanne-Vibeke Holst har skrevet en bok som i 2018 nærmest med uhyggelig treffsikkerhet beskriver en verdensomspennende pandemi og hvilke maktkamper om bl.a. vaksiner som utspiller seg i kulissene.

Omtalen av hver bok er hentet fra forlaget. Helt bakerst i heftet er det en oversikt over kilder, forfatteromtaler og bilder. Vi har valgt å kutte ut lenker til anmeldelser fordi det nå er få aviser o.l. som gir fri tilgang til sine bokomtaler.

Arendal 23. august 2021

Christin Bjerke

LESELISTE

SVERIGE:

Karin Smirnoff: *Jeg dro ned til bror*. Armada forlag 2019, oversatt av Monica Aasprong

Marit Kapla: *Osebol*. Aschehoug 2020, oversatt av Bjørn Alex Herrman

Niklas Natt och Dag: *1793*. Cappelen Damm 2018, oversatt av Henning J. Gundersen

Per Olov Enquist: *Lewis reise*. Gyldendal forlag 2003, oversatt av Bodil Engen

NORGE:

Kjersti Annesdatter Skomsvold: *I dag jeg, i morgen du*. Forlaget Oktober 2020

Matias Faldbakken: *Vi er fem*. Forlaget Oktober 2019

Ole Robert Sunde: *Penelope er syk*. Gyldendal forlag 2018

Roskva Koritzinsky: *Jeg har ennå ikke sett verden*. Aschehoug forlag 2018

FINLAND:

Laura Lindstedt: *Oneiron*. Forlaget Oktober 2017, oversatt av Tor Tveite

Pajtim Statovci: *Kongenes land*. Gyldendal forlag 2021, oversatt av Turid Farbregd

Monika Fagerholm: *Hvem drepte bambi?* Forlaget Oktober 2021,
oversatt av Kyrre Haugen Bakke

DANMARK:

Yahya Hassan: *Yahya Hassan 2*. Armada forlag 2020, oversatt av Julie Stokkendal

Iben Mondrup: *Tabita*. Pax forlag 2020, oversatt av Trude Marstein

Dorthe Nors: *Kart over Canada*. Gyldendal forlag 2019, oversatt av Hilde Stubhaug

Hanne-Vibeke Holst: *Som pesten*. Gyldendal 2019, oversatt av Preben Jordal / Lene Stokseth

ISLAND:

Guðmundur Andri Thorsson: *Valeyrivalsen*. Orkana 2016, oversatt av Tiril Myklebost

Auður Ava Ólafsdóttir: *Frøken Island*. Pax forlag 2019, oversatt av Tone Myklebost

Bergsveinn Birgisson: *Mannen fra middelalderen, historikeren og morderen Tormod Torfæus*. Vigmostad Bjørke forlag 2020

GRØNLAND:

Niviaq Korneliussen: *Blomsterdalen*. Gyldendal forlag 2021, oversatt av Kyrre Andreassen

DET SAMISKE SPRÅKOMRÅDET:

Elin Anna Labba: *Herrene sendte oss hit. Om tvangsflytting av samene*. Pax forlag 2021,
oversatt av Trude Marstein

DET KLASSISKE HJØRNET:

Danmark: Aksel Sandemose: *En flyktning krysser sitt spor*. Utgitt første gang 1933

Sverige: Selma Lagerlöf: *Jerusalem bind 1 og 2*. Utgitt første gang 1901-02

Finland: Mika Waltari: *Egypteren Sinuhe*. Utgitt første gang 1945

Norge: Sigurd Hoel: *Veien til verdens ende*. Utgitt første gang 1933

Island: Halldór Kiljan Laxness: *Islands klokke*. Utgitt første gang 1943

Færøyene: William Heinesen: *De fortapte spillemenn*. Utgitt første gang 1950

Starte lesesirkel?

1. Idéluftestadiet

Snakk med kolleger, venner, familie og bekjente. Er det noen som både vil lese mer og treffes litt oftere? Hva med å kombinere det og starte en lesesirkel? Når du har avtalt med noen å treffes til et fast tidspunkt, blir det lettere å gjøre det.

2. Boklista

Lag en liste over bøker du vil lese. Be dine sirkelvenner gjøre det samme. Første gang dere samles kan dere lage en felles bokliste og finne møtedatoer. Noen bruker en lukket Facebook-gruppe og kommer fram til en bokliste der.

3. Skaffe bøkene

Bestill boka dere har valgt til neste samling på biblioteket. Hvis ikke biblioteket har nok eksemplarer kan de sikkert skaffe det ganske raskt.

4. Møtested

Mange foretrekker å møtes privat, men ofte vil det også være mulig å få bruke biblioteket hvis dere foretrekker et nøytralt møtested og vil slippe å støvsuge før alle kommer!

5. Samtalen

Mens du leser, marker med lapper i boka steder du tenker kan være interessante å diskutere. Det kan være passasjer du liker spesielt godt, avsnitt du ikke skjønner eller steder i historien som du synes var viktige for helhetsinntrykket. Generelle spørsmål som kan hjelpe dere å komme i gang, kan være:

- Hvilke tanker satt du igjen med etter endt lesning?
- Hva gjorde personene i fortellingen interessante/uinteressante?
- Hvordan var språket? Miljøskildringene? Dialog og tankereferat? (F.eks. originalt, poetisk, stemningsfullt, sanselig, realistisk, platt eller intenst.)
- Lærte du noe nytt?
- Hvilken effekt ga bokens fortellerstemme, perspektivvalg og oppbygning? (Skifte av perspektiv, historien starter med slutten, stadige frampek osv.)
- Prøv å få alle til å bidra til samtalen.

6. Gode råd

Dere trenger ikke en stram regi for hva dere skal snakke om. La alle fortelle kort om inntrykket av boka først og bruk gjerne det for å komme videre. Bruk bare forslagene over hvis dere står fast eller trenger litt inspirasjon. Husk at formålet med lesesirkelen er å få forlenget og beriket leseopplevelsen og oppleve gleden ved å dele den med andre, ikke å komme med en «riktig» tolkning eller få fortalt alt man tenkte på da man leste.

Tipsene over er fra Deichmanske bibliotek. I tillegg til eventuelt å finne egne titler håper vi selvsagt at mange velger titler fra dette heftet. Uansett ønsker vi alle gode leseopplevelser!

JEG DRO NED TIL BROR

Jeg dro ned til bror er debuten til svenske Karin Smirnoff. Her er et samtidsdrama fra en ødslig svensk landsbygd. Det handler om livet. Om kjærligheten, volden, det som er vakkert og det som er gått i stykker. Det handler om det aller vanskeligste: tilgivelse. Jana og Bror er tvillinger. Moderen ligger ufør på sykehjemmet etter et slag og faderen er død. Men når Jana drar ned til Bror som er i ferd med å gå under i en kjærlighets sorg som ikke skulle vært, vekkes minnene om livet i skyggen av den truende faderen til live. Med en uovertruffen humor, ømhet og råskap lar Smirnoff oss oppleve selve livet i sitt helt særegne og betagende språk.

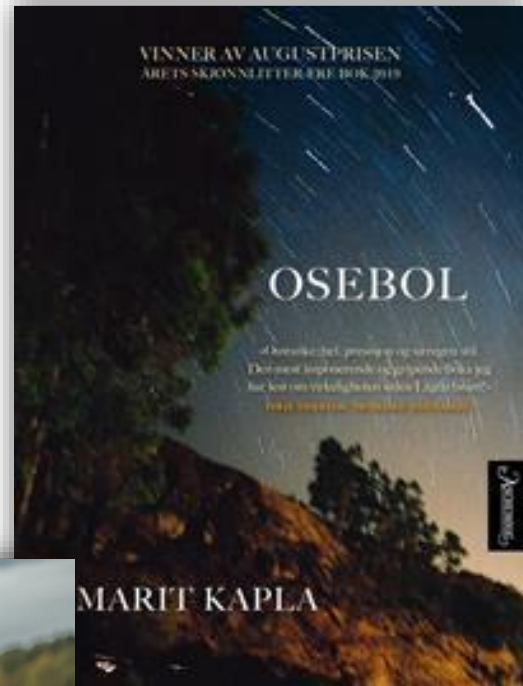
KARIN SMIRNOFF

ble født i Umeå i 1964, men flyttet som barn til Stockholm-området før hun i 20-årene flyttet tilbake. Senere har hun bodd ti år i Skåne og også noen år i Paris. Nå bor hun delvis i Västerbotten og delvis i Stockholm. Smirnoff ble utdannet som fotograf tidlig på 1990-tallet og begynte deretter som journalist og markedsfører. Hun har også vært karateinstruktør, hjemmehjelp og jobbet på Systembolaget. Tidlig på 2000-tallet drev hun en hurtigmatrestaurant i Skåne og i 2013 kjøpte hun en trevarehandel i Piteå i Norrbotten som hun fortsatt driver. I årene 1994–1995 studerte Smirnoff kreativ svensk ved Umeå universitet. Over tjue år senere utdannet hun seg i litterær design ved

Lunds universitet. Der skulle de skrive en bok i løpet av to år, men tre måneder senere var Smirnoff ferdig med sin. Den fikk navnet *Jag for ner till bror* og ble hennes debutroman. Boken ble kåret til beste roman i 2018 av den svenske bokhandlerforeningen og også nominert til Augustprisen 2018. Den er første bok i en romantrilogi. Andre del, *Vi for upp med mor*, ble utgitt på svensk i 2019. Den tredje og siste delen, *Sen for jag hem*, kom på svensk i 2020. Bokrettighetene til trilogien er solgt til en rekke land.

OSEBOL

Osebol handler om hva som er viktig i livet. Om slekters gang, om å høre stillheten, om å bry seg om barna, om naboen som ble borte, om å ta vare på husene, om fabrikken som ble lagt ned, om dompappen som lyser som epler i de nakne vintertrærne. Så godt som alle Osebols voksne innbyggere, drøye førti mennesker, forteller om livene sine. Eivor Halvorsson, 94, tenker på broren Holger som døde da han var barn fordi ingen skjønnte at han hadde blindtarmbetennelse. 26 år gamle polske Mattias Danilowicz synes svenskene er late. Urban Nilsson tok seg av bestefaren, han som brukte alle pengene sine på lastebiler, så lenge han levde. Nederlandske Annemarie den Heijer kom til Sverige fordi hun elsker Emil i Lönneberget. Alle stemmene gjør Osebol til en leseopplevelse som ikke ligner på noe annet.

MARIT KAPLA

Marit Kapla ble født i Osebol i Värmland i 1970 og vokste opp der. Siden flyttet hun vekk og er i dag bosatt i Göteborg. Fra 2007 til 2014 var hun kunstnerisk leder for Göteborg filmfestival. Hun er nå kulturjournalist og en av to redaktører av kulturtidsskriftet *Ord & Bild*. *Osebol* er Marit Kaplas debut og i 2019 ble hun tildelt Augustprisen for årets skjønnlitterære utgivelse. Pianisten Martin Hederos har tonesatt stemmene fra *Osebol*.

«Jeg ble ofte irritert over sånne raske innslag som reportere leverer fra landsbygda.» Kapla i intervju med Aftenposten september 2020

Det bor rundt førti voksne i Osebol og Kapla snakket med nesten alle.

Dette forteller Åke Axelsson:

*Til slutt stanset morfar sagen
og så tok han meg i skulderen.
Sett deg her gutt, sa han.
Jeg balet med denne jævla stokken.
Sett deg her gutt, sa han.
Vi satte oss
og han så meg i øynene.
Du, sa han
du er vel klar over at man arbeider for å overleve?
Jo, sa jeg
det gjør en.
Ja, så hvorfor skal du arbeide deg ihjel?
sa han.
Han syntes jeg oppførte meg dumt.*

Osebolbrua har vært stengt i over 20 år.

Alvar Jansson er født i 1945. Han har noe å si om behovet for mindre arbeidskraft på landsbygda:

*På en måte er det bra.
Det de utrettet
på en hel vinter
kanskje seksti skogsarbeidere
her i Osebol
det var manuelt.
De hadde ikke motorsager
eller noen ting.
Det gjør en kar
som sitter i lakksko
i en maskin
det gjør han glatt
på en dag.*

SMALÅNGER

i Karin Smirnoffs roman er et fiktivt sted. Selv om hun har brukt bygda der hun selv vokste opp som utgangspunkt, sier hun at Smalånger kunne vært hvor som helst på glesbygden. Handlingen i trilogien er lagt til Norrland og Västerbotten.

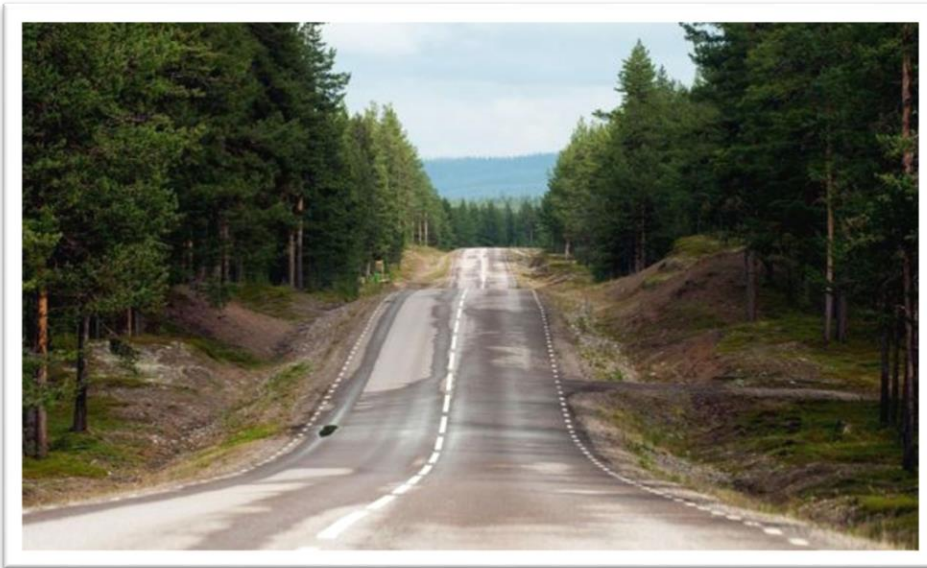
OSEBOL

Osebol ligger nord i Värmland, tett inntil Klaraälven, Trysilelvas fortsettelse på veien mot Väneren. Alt det arketypiske i fortellingen om fraflytting av landsbygda er på plass: nedlagt sponplatefabrikk, stengt butikk, skolen er flyttet, slalåmbakken gror igjen, brua over elva er stengt for trafikk. Det er få jobber i nærheten.

DEN SVENSKA GLESBYGDEN

I areal er Sverige det femte største landet i Europa og landet har over 10 millioner innbyggere. Sverige har opplevd en vedvarende urbanisering gjennom hele 1900-tallet, og hele 87 % av befolkningen bor nå i byer og tettsteder. Særlig merkbart er dette nord i landet der store områder er mer eller mindre folketomme. Over 35 % av befolkningen bor rundt og innenfor de store byområdene Stockholm, Göteborg og Malmö–Helsingborg.

Sverige har gjennomgående lav befolkningstetthet med 24,5 innbyggere pr. km², men med betydelige forskjeller mellom de ulike landsdeler og regioner. Generelt er Nord-Sverige tynt befolket, mens det motsatte er tilfelle for Sør- og Midt-Sverige. Folk i Götaland bor tettest med 56 personer pr. km². Til sammenligning har Norrland 5 personer pr. km².

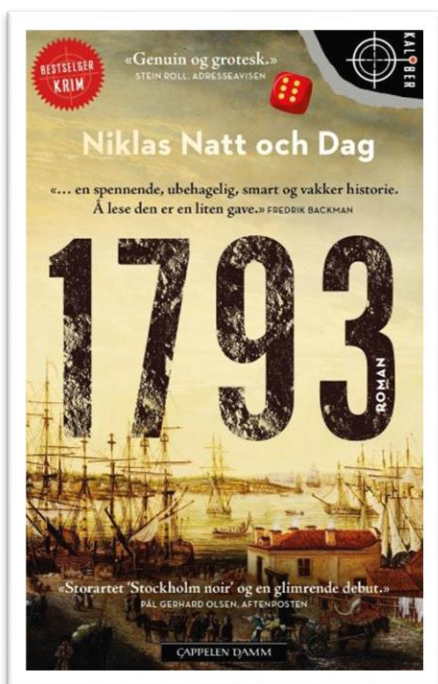
De svenske landeveiene bringer langt flere folk vekk fra landsbygda enn til.

Det svenske Tillväxtverkets definisjon av glesbygd er områder med en befolkningstetthet på under 8 personer pr. km² og områder som har mer enn 45 minutters bilreise til et tettsted med over 3 000 innbyggere. Det betyr at det meste av innlandet i Norrland, deler av Småland, Öland og Gotland, vestre Svealand pluss deler av Roslagen og Bergslagen kommer inn under definisjonen. Til vanlig

defineres likevel glesbygd noe videre og brukes ofte om alt som ikke er tettsted eller tett befolket landsbygd. Små samfunn og steder med en demografisk og økonomisk tilbakegang, blir ofte inkludert i omgrepet. Begrepet glesbygdkommune brukes i offentlige sammenhenger om en kommune der mindre enn 70 % av befolkningen bor i et tettsted.

1793

Høsten 1793 blir et lik funnet i Fatburen på Södermalm, en innsjø forurenset av byens søppel. Den døde har verken armer eller ben, men skadene er ikke av nyere dato. Cecil Winge har vært Stockholms politikammer behjelpelig med sitt intellekt før. Nå skranter

helsen, men det er umulig for ham å ikke gjengjelde en tjeneste. Tiden er knapp, og vinteren skal bli den vanskeligste Stockholm har hatt på mange år. Fra fire fortellerperspektiver avkler Niklas Natt och Dag den sengustavianske perioden sin staselighet og prakt. Han avdekker en æra av kjøtt og blod, lidelse og fortvilelse, men også håp og vilje til forandring, og det som sådde frøene til vårt eget samfunn. 1793 er *Bellman noir*, et knyttneveslag mot det idealiserte bildet av svensk 1700-tall.

«Romanen befinner seg i en æra av blod og gørr, lidelse og fortvilelse, men i etterkant ser vi at det var på denne tiden frøet til en velfungerende hovedstad ble sådd». Niklas Natt och Dag til Boktips.no

NIKLAS NATT OCH DAG

Niklas Carl Bosson Natt och Dag ble født i 1979 i Stockholm og kommer fra en av Sveriges eldste adelsfamilier, derav det noe spesielle etternavnet. Han studerte i Kalmar tidlig på 2000-tallet og var sjefsredaktør for tidsskriftet *Slitz* i 2006-08.

Etter hvert valgte han å bli frilansskribent og endte opp med å dele kontor med en annen frilanser, Fredrik Backman.

Backman ønsket å skrive en bok og gjorde stor suksess med romanen han holdt på med, *En mann ved navn Ove*, som ble en bestselger.

Også Natt och Dag ønsket å prøve seg som

forfatter, men det ble mest sporadisk og i det skjulte. Etter Backmans suksess gjorde Natt och Dag alvor av forsøket på få utgitt sine egne bøker. Han ble refusert gang på gang, men etter flere omskrivninger kom romanen *1793* ut i 2017. Den er del én av en trilogi, og ble kåret til "Årets beste svenske debut" av Svenska Deckarakademin. Året etter fikk den Crimetime Specsavers Award for beste kriminaldebut og rettighetene ble solgt til over 30 land. Del to kom i 2019 og heter *1794*. I 2020 fikk Natt och Dag Stockholms bys hederspris i litteratur.

STOCKHOLM PÅ SLUTTEN AV 1700-TALLET

Navnet Stockholm nevnes skriftlig første gang i 1252, og Birger Jarl regnes tradisjonelt som grunnlegger av byen samme år.

Det Schantzka huset ble bygd i 1650 på Stortorget i Gamla Stan. Torget har mange historier å fortelle, men er nok mest kjent for Stockholms blodbad i 1520 da 94 personer ble henrettet her.

folkestyre, menneskerettigheter, mindre kirkelig makt og avskaffelse av enevelde. Sunn fornuft, individets frihet og like rettigheter for alle lå i tiden.

I 1771 ble Gustav III svensk konge og året etter gjennomførte han et statskupp som gav kongen stor personlig makt. Påvirket av det opplyste eneveldets idéer gjennomførte han likevel viktige reformer, som forbud mot tortur og dødsstraff for visse forbrytelser. Enkelte økonomiske privilegier ble fjernet, f.eks. ble kornhandelen frigitt. Han var dessuten meget opptatt av vitenskap og kunst og grunnla Kungliga Operan, Svenska Akademien og Vitterhetsakademien. Noen poeter og kunstnere fikk understøttelse, blant dem Carl Michael Bellman. Han innstiftet Vasaorden som belønnet godt arbeid og nyttige skrifter for jordbruk, bergverksdrift, kunst, handel, industri, håndverk og undervisning.

Adelen var den fremste av fire stender i den svenske riksdagen, og mistet mye makt under Gustav III. De reagerte med en sterk misnøye. Kongen håpet å styrke sin stilling ved militære

1600-tallet var Sveriges økonomiske gullalder og landet var en europeisk stormakt. Sverige kom godt ut av tredveårskrigen 1618-48 og Stockholm utviklet seg til en representativ storby hvor kongehus, riksdag og statsforvaltning ble samlet. Mye av utenrikshandelen gikk via Stockholm og også kjøpmenn, militære, embedsmenn, og en voksende intellektuell elite flyttet dit. Problemene sto imidlertid i kø. Nye kriger, statlige pengeproblemer og stadige utbrudd av pest reduserte både tiltakslust og befolkning. Midt på 1700-tallet hørte ikke Sverige lenger til blant stormaktene.

1700-tallet kalles gjerne Opplysningstiden og la grunnen for dagens samfunnsstrukturer. Den startet som et åndelig opprør mot det overnaturlige som kirke og religion representerte. Borgerskapet var i framvekst og krevde politisk innflytelse og utfordret eneveldet. Kirken og kristendommen mistet mye troverdighet i takt med at naturvitenskapen kom med andre forklaringer på ulike fenomener enn dem kirken tradisjonelt gav. Det kom krav om

seire, og i 1788 gikk Sverige til angrep på Russland. Presset av økonomiske problemer gjennomførte kongen sitt andre statskupp i 1789 og fengslet motstandere. Med tvang og støtte av de ikke-adelige stender ble kongemakten styrket. I 1790 sluttet Sverige og Russland fred, uten at noe som helst var oppnådd. Det var derfor en omstridt konge som var elsket av noen og hatet av andre som ble skutt under et maskeradeball i Operaen i 1792. To uker senere døde han og den 14-årige sønnen Gustav IV Adolf besteg tronen.

Det sto altså ikke så bra til i Stockholm i 1793 som er året *Natt och Dag* har valgt for sin roman. Sverige var på konkursens rand, maktkampene raste i politikken, og arveintriger herjet ved slottet. Det hjalp heller ikke at 1793 var den kaldeste og hardeste vinteren i manns minne. Alt dette er bakgrunnsteppes for et moralsk og sosialt forfall i hovedstaden. Vold, fyll, sykdom, trangboddhet, nød og urenlighet blant folk var ikke blitt merkbart bedre, tross opplysningstidens idealer.

I 1793 skiftet Stockholm politimester tre ganger og alle tre er med i boken, det er også flere andre personer som faktisk har levd. Det er også bevisst fra forfatterens side at han har unngått året 1792 som for alltid er preget av mordet på Gustav III.

*Portrettet fra 1779 viser dikteren og musikeren Carl Michael Bellman som levde i Stockholm på 1700-tallet. *Natt och Dag* forteller at det var Bellman som inspirerte ham til å skrive 1793.*

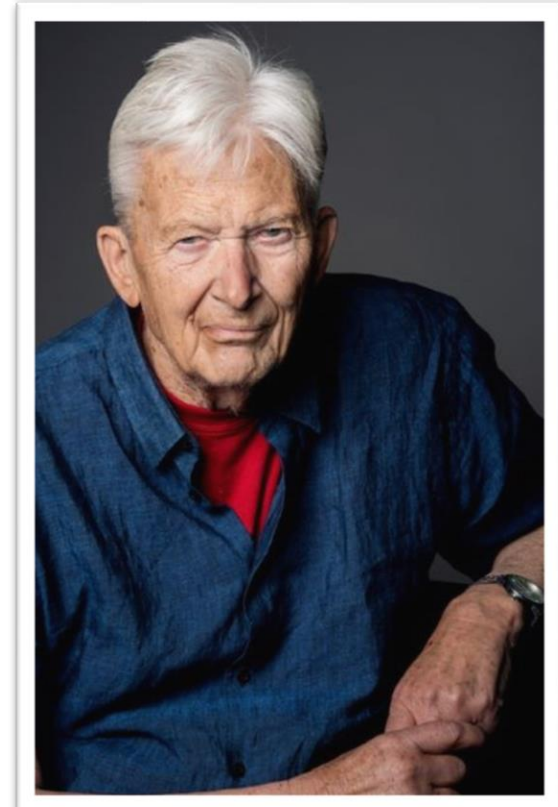
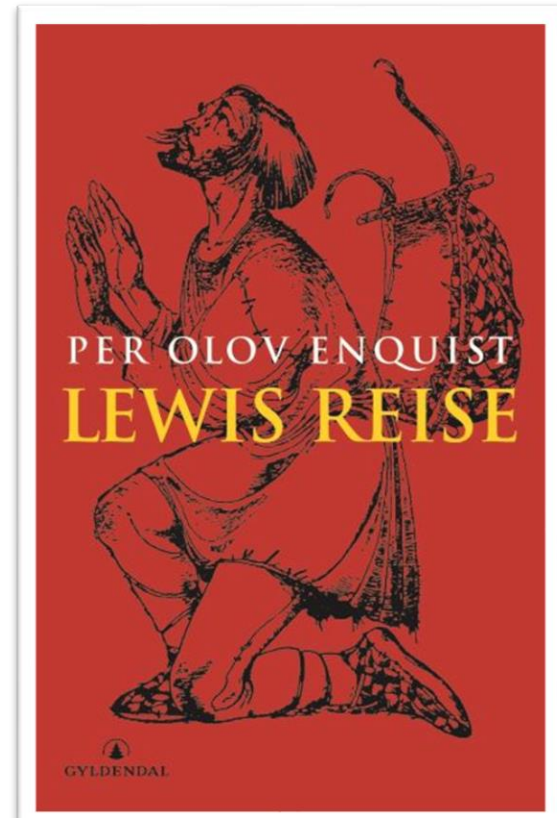
LEWIS REISE

Sjelden har en bok fått en så bejublet mottakelse som Per Olov Enquists roman *Lewis reise*. Da den kom ut i Sverige i 2001, ble den overøst med gode kritikker og rosende kommentarer. Ikke minst ble forfatteren rost for valg av emne, nemlig framveksten av pinsebevegelsen i Sverige og Skandinavia. Også i Norge fikk den svenske boka om Lewi Pethrus, pinsebevegelsens første leder, mye oppmerksomhet. Enquist har tatt utgangspunkt i sin egen historie og egne erfaringer fra sin oppvekst i Västerbotten. Fra denne utkant-posisjonen betrakter og tolker han, uten egentlig å være en del av miljøet. Romanen er ikke et partsinnlegg, og kanskje nettopp derfor er den så interessant. Forfatteren og kultur-personligheten Sven Lidman er den andre viktige personen i denne fortellingen, som spenner over nesten femti år.

PER OLOV ENQUIST

Per Olov Enquist ble født i 1934 i Hjoggböle i Norra Västerbotten. Moren var en svært pietistisk folkeskolelærer som ble alenemor da Enquists far døde før han var ett år gammel. Som ung var Enquist blant Sveriges mest lovende høydehoppere.

I sine memoarer forteller han at som barn satt han mye alene og tegnet oppdiktede kart og at hans barndomsverden stoppet ved Bureå 15 kilometer vekk. Som voksen kom han likevel til å reise og bo mye utenlands. Han bodde 14 år i København med sin danske hustru. I 1970-71 bodde han i Vest-Berlin før han i 1973 kom til Los Angeles som professor/gjesteforeleser ved University of California. Fra 1955 til 1964 studerte han litteratur ved Universitetet i Uppsala. Etter studiene arbeidet Enquist som kulturkritiker i Svenska Dagbladet og Expressen. Under studietiden romandebuterte han med *Kristallögat* i 1961. Etter studiene var han bl.a. avisspaltist og TV-programleder og fikk en innflytelsesrik stemme i Sveriges litterære miljø. Som forfatter utviklet han en egen dokumentarisk stil, der historiske dokumenter, intervjuer og brev ble en del av fortellingen. Bøkene hans har ofte et pessimistisk verdenssyn som beskriver begrensningene en pietistisk levemåte påfører mennesker. Enquist var også dramatiker. Blant hans filmmanus er

Hamsun fra 1996 og skuespillet *Tribadenes natt* tok ham til Broadway.

Enquist mottok en rekke priser, blant dem Nordisk råds litteraturpris i 1969 for *Legionærene*. Den handler om utleveringen av 146 baltiske soldater fra Sverige til Sovjet etter krigen. Selv om han som forfatter hadde stor internasjonal suksess, gikk det ikke bare bra privat. I selvbiografien *Et annet liv* forteller han om livets opp- og nedturer. Han fikk Augustprisen for boka i 2008. I 1999 fikk han Augustprisen for *Livlegens besøk*. Enquist døde i 2020.

PINSEBEVEGELSEN

Pinsebevegelsen er en kristen vekkelsesbevegelse og et kirkesamfunn som oppsto i USA. I 1906 startet en bevegelse blant afro-amerikanere i 312 Azusa Street i Los Angeles. Det fortelles at 9. april dette året falt Den hellige ånd over de tilstedeværende som begynte å tale i tunger. Pinsebevegelsen kom til Sverige allerede samme år med svensk-amerikaneren Andrew G Johnson. Han var blant de første misjonærene fra Azusa Street. Johnson startet sitt virke i hjembyen Skövde i 1906. En måneds tid etter kom den norske metodistpastoren Thomas Ball Barratt til Kristiania og startet en tilsvarende bevegelse der. Nyhetene om pinsebevegelsen spredte seg og mange svenske reiste til Kristiania for å oppleve den norske vekkelsen. Blant dem var Lewi Pethrus. Han var baptistpastor og fra 1911 ble han en helt sentral figur i bevegelsen. Pethrus ledet Filadelfiaförsamlingen i Stockholm fra 1911-1958. Pinsebevegelsen er delt i mange samfunn og frittstående menigheter. Det er verdens sterkeste voksende kristne trossamfunn med nær 500 millioner tilhengere. Ca. 90 000 mennesker i Sverige er pinsevenner. I Norge har bevegelsen ca. 40 000 dømte medlemmer, i tillegg kommer rundt 10 000 barn av disse.

«Pinsevennene er vant til å bli spottet og hånet.

Jeg har skrevet med respekt.

Det har vært sjokkerende for dem.»

Per Olov Enquist til Stavanger Aftenblad i 2003

Pinsebevegelsen ser på Jesus som en historisk person som er Guds sønn og menneskets frelser. Jesus' død på korset fjernet menneskenes synder og gav dem evig liv sammen med ham.

Bibelen forstås gjerne ordrett og mennesket bør godta at ikke alle sammenhenger kan forklares eller forstås. Pinsebevegelsens lære om frelse ligner den i andre store evangeliske trossamfunn der frelsen er en aktiv handling fra Gud som gjennom Jesus' død og oppstandelse gjenoppretter forholdet til menneskene som gikk tapt da Adam syndet. Bevegelsen praktiserer voksendåp som et bevisst valg om å la seg døpe etter å ha blitt omvendt til Jesus. Ved dåpen blir man medlem av en lokal pinsemenighet. Dåpen kan skje i menighetenes lokaler eller utendørs i et vann eller en elv.

Pinsebevegelsen har tiltro til bønnens kraft og den er også kjent for sin tungetale. Det regnes som et bønnespråk der de tungetalende får kontakt med Gud som igjen taler gjennom dem.

Tungetale skal ha oppstått første gang på pinsedag i Jerusalem som "et brus fra himmelen" og pinsevekkene legger stor vekt på pinsens budskap. Tungetale er kjent også fra andre kristne trosretninger.

I Norge er Pethrus kanskje best kjent for salmen
«Løftene kan ikke svikte».
I 1913 ventet han og kona Lydia sitt første barn.
Lydia ble brått svært syk og var døden nær.
Hun overlevde, men de mistet barnet.
I sorgen og troskampen som fulgte skrev Pethrus
denne salmen.

KJERSTI ANNESDATTER SKOMSVOLD

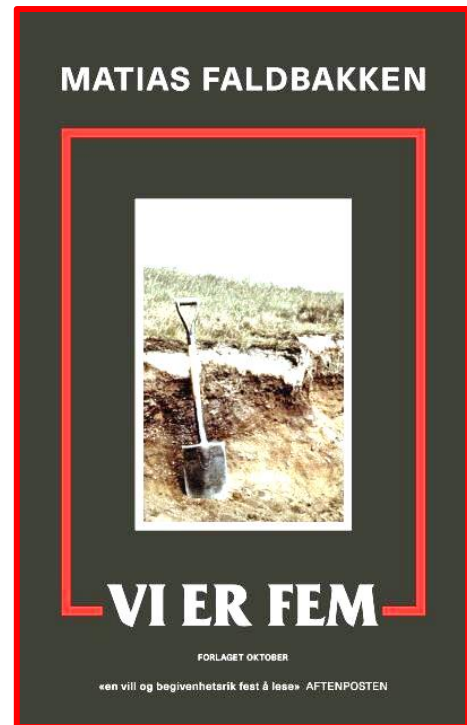
Kjersti Annesdatter Skomsvold ble født i Oslo i 1979. Hun avbrøt realfagsstudier ved NTNU i Trondheim da hun ble rammet av ME og flyttet hjem til foreldrene. I løpet av årene hun tilbrakte i mørket i foreldrenes leilighet begynte hun å skrive, litt etter litt. Noen ord på gule post-it-lapper en dag, noen flere dagen etter hvis formen tillot det. Slik startet hennes suksessfulle debutroman *Jo fortære jeg går, jo mindre er jeg* som kom i 2009 og innbragte henne Tarjei Vesaas' debutantpris. Våren 2014 ble den dramatisert på Nationaltheatret. Senere har hun utgitt diktsamlingen *Litt trist matematikk* og flere romaner og bøkene er oversatt til over 20 språk. Skomsvold ble tildelt Doblougprisen 2015 for sitt forfatterskap. Hun har studert litteratur ved Universitetet i Oslo, fransk ved Universitetet i Caen og har forfatterutdannelser ved Nansenskolen i Lillehammer og Skrivekunstakademiet i Hordaland. Selv har hun undervist ved skrivelinja på Danvik folkehøyskole. I 2018 kom romanen *Barnet*. Også den startet på post-it lapper i ledige stunder, men denne gang fordi Skomsvold var blitt mor til to og noen linjer på en gul lapp var det tiden tillot. *I dag jeg, i morgen du* er hennes sjettede roman.

I DAG JEG, I MORGEN DU

Hele tiden er det som om jeg hører mammas hjerte som banker, ned gjennom gulvet hennes. Det er et sunt og friskt hjerte, hun vil leve lenge, kanskje lenger enn meg. Døden er ikke mindre urettferdig enn livet, men man får om ikke annet sin egen jordflekk til evig tid. Peter Venn bor alene i leiligheten under moren, han arbeider som oversetter ved kjøkkenbordet hjemme og går sin faste kveldstur i området rundt kirkegården. Han har et rikt indre liv, men det er stakkarslig sparsomt på ytre hendelser. Han kan ta seg i å lengte etter verden der ute, men først må han finne en måte å løsrive seg fra moren på. Han føler seg fanget av lydene hennes, væremåten og ikke minst av hennes versjon av farens siste år. Peter har ingen minner om faren, alt han har er et stort savn. Denne fredagen spiser Peter som vanlig kveldsmat hos moren, slik han motvillig har gjort i årevis. Han vet hvilke spørsmål han må stille, men våger han? Og kan han våge å nærme seg noen andre?

VI ER FEM

Matias Faldbakkens femte roman er en bygdefortelling helt utenom det vanlige. På Råset, tre timer nord for hovedstaden, bor Tormod Blystad med kona Siv og barna Alf og Helene. Huset på den karrige tomta har han bygget selv. Etter noen utsvevende ungdomsår har Tormod blitt en trygg og pålitelig familiemann. Men i alle familier finnes det tomrom som må fylles. Slik kommer hunden Snusken til huset på Råset. Og slik går det til at Tormod en kveld går på verkstedet og blander rødleire og kunstgjødsel i eltemaskinen - og dermed utfordrer krefter han ikke aner rekkevidden av. *Vi er fem* er en skarp, humoristisk og særpreget roman, som blander eventyr, horror, mytologi og sciencefiction med rå realisme.

MATIAS FALDBAKKEN

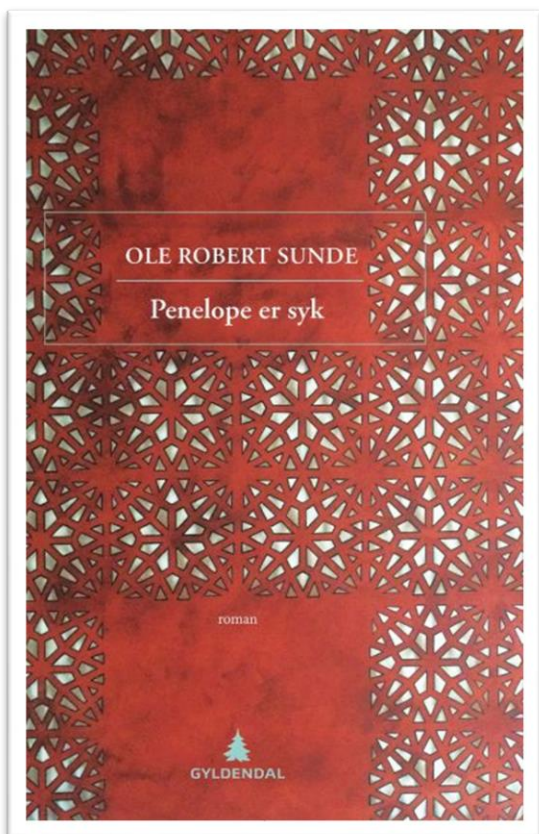
ble født 1973 i Danmark, men han vokste opp på Hamar og bor nå i Oslo. Fra 1994 -1998 utdannet han seg til billedkunstner i Bergen og Frankfurt. Han arbeider med skulptur, tegning, video og collage. Hans arbeider har vært vist på de prestisjetunge kunstmønstringene Documenta og Veneziabiennalen og arbeidene hans er å finne i bl.a. Centre Pompidou i Paris, Moderna Museet i Stockholm og Nasjonalmuséet i Oslo.

I 2001 kom den første av tre romaner med samletittelen *Skandinavisk misantropi*. De to andre kom i 2002 og 2008. Faldbakken utga

disse tre titlene under psevdonymet Abo Rasul. Etter en litterær pause på nesten 10 år, begynte han igjen å utgi bøker, nå under eget navn. For romanen *The Hills* fra 2017 ble han nominert til Brageprisen. *Vi er fem* kom to år senere og han fikk P2-lytternes romanpris og Kritikerprisen for den i 2019.

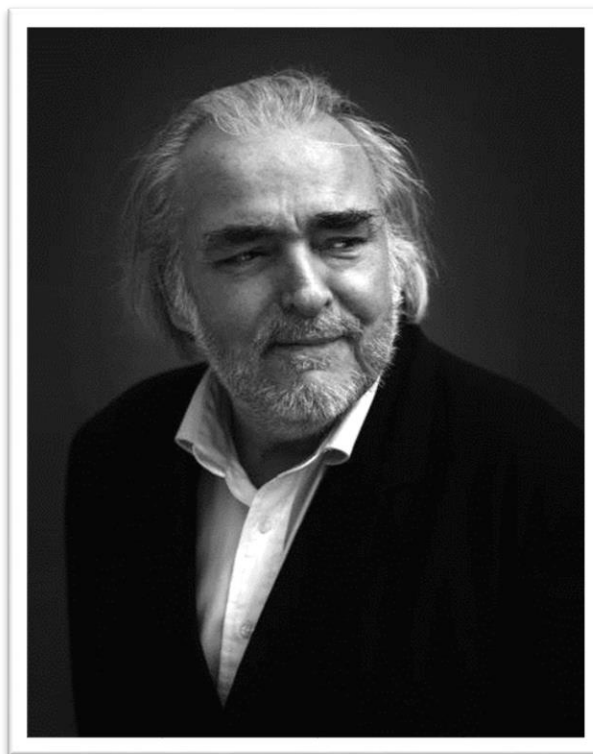
TRE TIMER NORD FOR HOVEDSTADEN

Den fiktive bygda Råset ligger snaue tre timer nord for hovedstaden og både Dokka og Rudshødga blir referert til underveis. Da havner vi i Innlandet fylke hvor også Hamar ligger – byen der Faldbakken vokste opp.

PENELOPE ER SYK

Thereses gate er en bygate som ligner mange andre gater i hovedstaden. Her er leiegårder fra tiden omkring forrige århundreskifte, her dunder trikken forbi på vei ned mot sentrum eller opp mot Adamstuen, og det spruter regnvann fra hjulene på bilene som passerer. Her er leiligheter med forskjellige slags beboere. I en av dem bor en forfatter og hans kone. Hun er syk, alvorlig syk, og forfatteren har begitt seg i vei til Adamstuen, til sushisjappa der, for å kjøpe middag til dem. Men veien dit er fylt av avbrudd og forstyrrelser: Han møter Oslokyklopen, som forsøker å stanse ham, og en kyklop til dukker

opp. Noen roper lokkende fra en balkong, kjentfolk og kollegaer er ute og går eller jogger. Mens forfatteren stadig tenker på sin kone og hennes tilstand, trekkes blikket hans i alle retninger, inntrykkene flommer på, assosiasjonene myldrer og konsentrasjonen svikter. Og det som skulle vært en kort spasertur med ett enkelt mål, blir en tilsynelatende evigvarende odysse opp og ned Thereses gate, mens Penelope er syk og venter der hjemme.

OLE ROBERT SUNDE

Ole Robert Sunde ble født i Kristiansand i 1952, men bor i dag i Oslo. Han debuterte i 1982 med diktsamlingen *Hakk i hæl*. Siden har hans forfatterskap favnet en rekke sjangere som dikt, essays, romaner og prosatekster. I 2013 var han nominert til Nordisk råds litteraturpris for *Krigen var min families historie*.

For *Penelope er syk* vant han P2-lytternes romanpris i 2017 og året etter Sørlandets litteraturpris. Han er tildelt Aschehougprisen og Gyldendalprisen for sitt forfatterskap.

THERESES GATE I OSLO

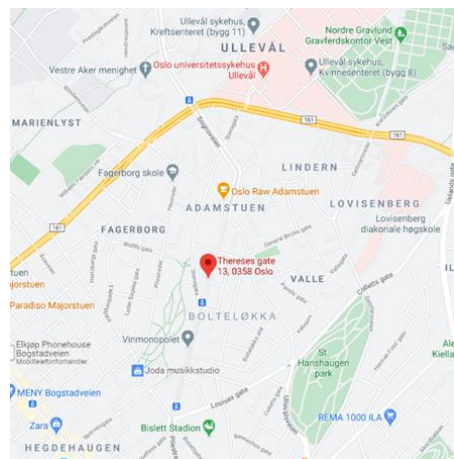
Thereses gate ligger i bydel i St. Hanshaugen i Oslo. Gaten går fra Adamstuen til Bislett plass og er bydelens viktigste kommunikasjons- og handlegate. Bebyggelsen er i all hovedsak leiegårder bygget fra slutten av 1800-tallet og fram til 1930-årene. Gaten fikk sitt nåværende navn i 1874 da den ble oppkalt etter prinsesse Teresia av Sachsen-Altenburg som var gift med en sønn av Oscar I. Gaten het tidligere Gartnergaten. Dette området av Oslo er i det hele tatt et rojalt område, i alle fall med tanke på gatenavn. Her ligger også Louises gate, Eugenie gate, Sofies gate og Wilhelms gate, alle oppkalt etter personer med tilknytning til det svensk-norske kongehuset.

Litt nostalgi fra 1982 i Thereses gate med trikken «Gullfisken»

Trikkelinjen til Adamstuen ble åpnet i 1909, den ble forlenget til Ullevål Hageby i 1925 og til Rikshospitalet på Gaustad i 1999. I dag går trikkene mellom Rikshospitalet og Grefsen via Thereses gate.

Det er knyttet mye historie til denne gaten som til alle andre bygater. I murvillaen i nr. 49 bodde Knut Hamsun med sin første kone Bergljot fra 1902-04 og datteren Victoria ble født der. Motstandsmannen Gunnar Sønsteby bodde i nr. 16 under annen verdenskrig. I 1922 kjøpte forfatteren Arthur Omre gården i nr. 17, og herfra drev han sin smuglervirksomhet under forbudstiden. I nr. 22 ble maleren Reidar Aulie født i 1904, mens nr. 29 huser en forretnings- og boligård fra 1972 der Stein Erik Hagen, kjent som RIMI-Hagen, startet sin kjøpmannskarriere. I 1994 åpnet Oslos første kaffebar sine dører i nr. 35, rett ved siden av der Kvindernes Boligselskap ble etablert i 1923 av høyesterettsadvokat Elise Seim for at også kvinner skulle kunne kjøpe egen leilighet. Først i 2010 fikk menn kjøpe seg inn.

Thereses gate ender ved ikoniske Bislett stadion. Før hadde området flere industribedrifter som Anker Batterifabrikk, Kristiania Brødfabrikk, Frydenlunds Bryggeri og Conrad Langaards Tobakksfabrikk. Særlig de to siste gav området en egen lukt, «Bislettlukta,» en blanding av malt- og tobakkslukkt. I 1990-årene ble Frydenlunds fabrikkområde og deler av Langaards ombygd og tatt i bruk som Bislett høgskolesenter, nå OsloMet.

Ole Robert Sunde bor i Thereses gate.

JEG HAR ENNÅ IKKE SETT VERDEN

En ruskonsulent forelsker seg i klienten sin. En ballettstudent slutter å møte opp til dansetimene. En ung kvinne manipulerer elskerne sine. Et nyfødt valpekull forsvinner sporløst fra et hus på landet. *Jeg har ennå ikke sett verden* er en novellesamling om kjærlighet. Om mennesker som iherdig arbeider for lykken, friheten og skjønnheten samtidig som verdens katastrofer og mysterier langsomt rykker nærmere.

«Jeg skriver om mennesker som lengter etter kontroll på seg selv eller livene sine.»

Roskva Koritzinsky

ROSKVA KORITZINSKY

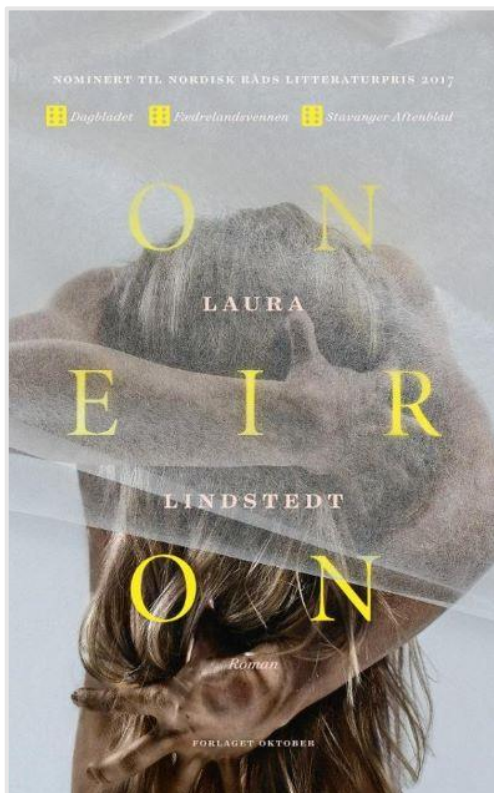
Roskva Koritzinsky ble født i 1989 i Oslo, men familien flyttet til Fredrikstad da hun var ett år. Hun vokste opp på et småbruk på Rolvsøy og beskriver en barndom der det var naturlig å prate om alt fra politikk til livets mørke sider. Etter ett år på videregående flyttet hun hjemmefra og slo seg ned i Halden for å gå på dramalinja der. Hun ble russ og stemor i en alder av 19 år, men flyttet en del år senere til Oslo med en annen kjæreste. Fra Universitetet i Oslo har hun en bachelorgrad i sosialantropologi.

På tross av at hun raskt gjorde seg bemerket som forfatter, har hun ingen formell skriveutdanning. Hun søkte Skrivekunstakademiet i Bergen, men kom ikke inn. Koritzinsky debuterte i 2013 med novellesamlingen *Her inne et sted* og fikk Aschehous debutantpris. To år senere kom romanen *Flammen og mørket* og i 2016 valgte NORLA (Norwegian Literature Abroad) henne som en av flere yngre forfattere til å representere norsk litteratur internasjonalt. *Jeg har ennå ikke sett verden* fra 2017 er også en novellesamling. Som den yngste kandidaten siden 1970-tallet, ble hun nominert til Nordisk råds litteraturpris for denne boken.

LAURA VALPURI LINDSTEDT

ble født i 1976 i Kajaani. Allerede debutromanen hennes, *Sakset*, fra 2007, ble nominert til den høythengende Finlandia-prisen. *Oneiron* er hennes andre roman og hun brukte åtte år på å skrive den. I 2015 var Finlandia-prisen et faktum og boken ble raskt utgitt i en rekke land. Hun arbeider som litteraturforsker i Helsinki og har skrevet en doktorgrad om den franske forfatteren Nathalie Sarrautes produksjon. Lindstedt er en av Finlands ledende internasjonalt kjente forfattere.

ONEIRON

Syv kvinner har havnet i et tomt, hvitt rom. Tiden slik vi kjenner den, har opphørt. Kvinnene vet ikke hvor de er eller hvordan og hvorfor de har endt opp her, og for å forsøke å forstå ruller de opp eget liv. Det hvite rommet fylles av fortellinger:

Performancekunstneren Shlomith fra New York har brukt kroppen sin som kunstobjekt i et livslangt forsøk på å iscenesette kvinnelig og jødisk lidelse. Den russiske regnskapsføreren Polina trenger ikke andre så lenge hun har bøkene, livets store mysterier og alkoholen. Brasilianske Rosa Imaculada har fått nytt hjerte av en ung gutt, men nærer kanskje for tette bånd til donorens sorgtunge far. Franske Nina har et godt liv. Hun er ung, vakker, rik, gravid med tvillinger - og ektemannen bedrar henne. Den nederlandske renholdsarbeideren Wlbgis har

strupekreft, taleevnen er forsvunnet, og hun har bare ett ønske: at sønnen skal la henne i fred. Senegalesiske Maimuna er villig til å strekke seg langt for å oppfylle drømmen om en modellkarriere i Vesten. Og Ulrike fra Østerrike er en utforskende syttenåring med sommerjobb i det som en gang var Hitlers Ørnerede. Det handler om misbruk og avhengighet, om utferdstrang og hjemlengsel, om fattigdom og rikdom - og forestillinger om noe annet. For livet som ble levd, hva var det egentlig?

Oneiron er en fascinerende og dypt original fantasi om sekundene etter døden. I en bevegelig og levende prosa undersøker Laura Lindstedt hva som kan skje når maktstrukturer brytes ned og de stumme gis en stemme.

ONEIRON

Vitenskapen gir oss stadig mer kunnskap og innsikt på mange områder, men likevel er det deler av våre liv som forblir et mysterium. I boken *Oneiron* møter vi to av dem, drømmen og hva som skjer når vi dør. Oneiron er det greske ordet for drøm og det har gitt navn til drømmeforskningen som heter oneirologi.

En drøm er bilder, følelser og fornemmelser som kommer mens vi sover og poenget med og innholdet i drømmer har vært gjenstand for vitenskapelig, filosofisk og ikke minst religiøs interesse gjennom hele historien.

Drømmetolkning er et forsøk på å finne mening og underliggende beskjeder i drømmene våre. Vi drømmer i snitt tre til fem drømmer hver natt, men de fleste husker vi ikke. En drøm kan vare fra et par sekunder til mange minutter.

I 1874 malte Jean Lecomte du Nouÿ «Evenukkens drøm».

Drømmens funksjon og betydning har variert med tid og kultur. Det finnes spor av drømmetolkning tilbake til år 3100 fvt. i oldtidens Egypt der de mente at drømmer kunne komme med bud fra gudene. Mens egypterne sov på spesielle "drømmesenger" for å få kontakt med

gudene, trodde datidens grekere at deres guder fysisk kom og gikk gjennom nøkkelhullet og leverte sine budskap til den drømmende.

Hebreerne trodde at gode drømmer kom fra Gud og at onde ånder kom med onde drømmer. Kristne delte mye av hebreernes tro på at drømmer var Guds måte å snakke til oss på. Det gamle testamente har mange drømmehistorier, den mest kjente er kanskje Jacobs drøm om en stige som går fra jorden til himmelen.

Med middelalderen kom en barskere drømmetydning i enkelte kulturer. Mange mente at drømmer var et onde fordi djevelen kunne gi mennesket destruktive tanker mens det sov. Martin Luther mente drømmer var djevelens verk.

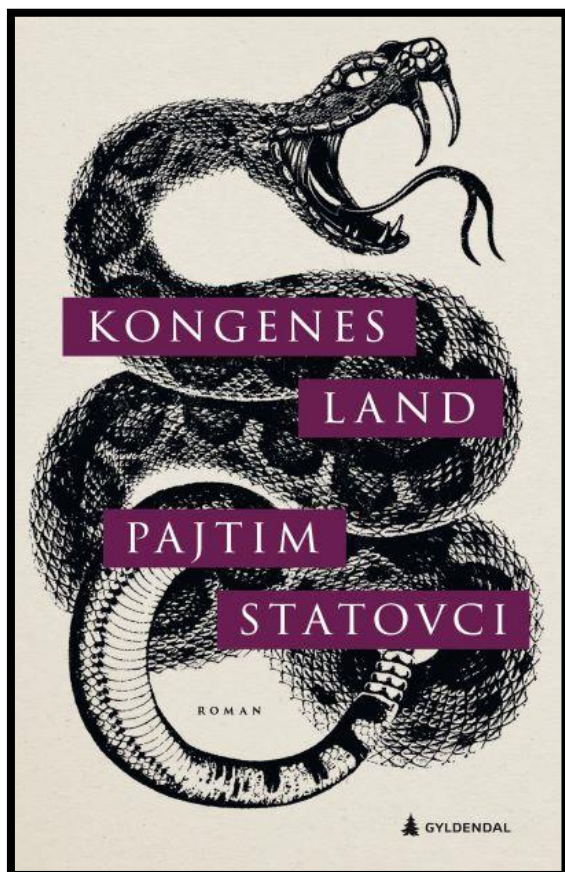
Det var derfor et brudd med lange tradisjoner da Sigmund Freud tidlig på 1900-tallet hevdet at drømmer var en manifestasjon av våre dypeste ønsker og bekymringer, ofte relatert til undertrykte barndomsminner eller besettelser. Han mente også at nesten alle drømmer var frigivelse av seksuell spenning. I vår tid og kultur oppfattes gjerne drømmen som en helt livsnødvendig bearbeidelse av underbevisstheten.

Naturlig nok har ingen kunnet fortelle hva som skjer når et menneske faktisk dør. Forskere mener likevel at hele 10% av oss har såkalte nær døden-opplevelser med en åndelig og fysisk opplevelse av å forlate kroppen, se lyset og oppleve hallusinasjoner. Årsaken til dette er et mysterium. Forskere tror fenomenet kan skyldes de samme mekanismene som gjør at vi drømmer og er knyttet til søvn-fasen REM. Det er en fase i sovesyklusen der vi drømmer mer levende.

En studie publisert i det vitenskapelige tidsskriftet *Resuscitation*, viser at 55 av 140 pasienter som ble gjenopplivet etter hjertestans på sykehus, opplevde en form for bevissthet etter at hjertet hadde sluttet å slå. De fleste beskrev det som et hvitt lys.

«Vi vet at hjernen ikke kan fungere etter at hjertet har sluttet å slå, men det ser ut som bevisstheten fortsetter i opptil to–tre minutter etter at hjertet har sluttet å slå, selv om hjernen stenger ned innen 20–30 sekunder.»

Sam Parnia, forsker ved State University of New York

KONGENES LAND

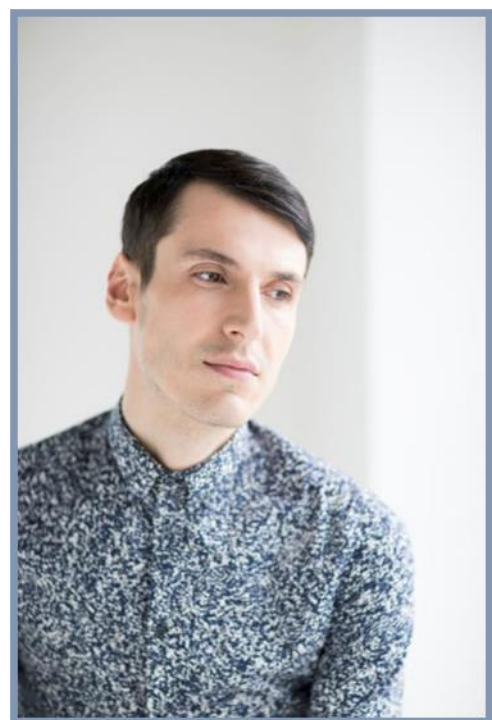
22 år gamle nygifte Arsim studerer litteratur ved universitetet i Pristina. Året er 1995, og som albaner holder Arsim hodet lavt. En dag han sitter på en fortauskafé, møter han den vakre serbiske medisinstudenten Miloz, og før dagen er omme, ligger de tett omslynget i armene til hverandre. Så bryter borgerkrigen ut. Arsim må flykte ut av landet med familien, mens Miloz drar ut for å kjempe i krigen. Arsim sliter med å etterleve en tradisjonell, maskulin mansrolle samtidig som han lengter så sterkt etter fysisk kontakt med andre menn. Og hele tiden ligger tanken på Miloz der, på den korte romansen de to hadde og på den framtida som kunne vært. *Kongenes land* er den tredje boken fra den kritikerroste forfatteren Pajtim Statovci, en av Finlands aller fremste litterære stjerner. Romanen er en mørk versjon av *Romeo og Julie*, der handlingen utspiller seg

under Kosovokrigen på 1990-tallet og de to elskende ikke skilles av rivaliserende familier, men av motstridende folkegrupper, der de rives mellom det tradisjonelle og moderne, mellom plikter og drifter. Og over det hele hviler myten om Bolla, en demonisk slange som slippes fri én gang i året for å ødelegge alt som kommer i dens vei.

PAJTIM STATOVCI

Pajtim Statovci ble født i Kosovo i 1990 av albanske foreldre. Da han var to år, flyttet familien til Finland. Han har en master i litteratur fra Universitetet i Helsinki og tar for øyeblikket doktorgraden sin der. Hans første roman, *Katten min, Jugoslavia*, kom i 2014. Den ble svært godt mottatt, og han mottok den prestisjefylte Helsingin Sanomats litteraturpris. Juryen framhevet måten han kombinerte det drømmeaktige og det realistiske. Den ble utgitt i flere land og Statovci ble Årets forfatter i Helsinki i 2018.

Hans andre roman fikk på norsk navnet *Tiranas hjerte* da den kom i 2018. Også for denne romanen fikk han flere priser. Den norske tittelen på hans tredje bok er *Kongenes land*. I 2019 fikk han Finlandiaprisen for nettopp denne boken og med sine 29 år var Statovci den yngste vinneren gjennom tidene.

BOLLA

I albansk folketro er Bolla en slangeaktig drage med lang, oppkveilet kropp med fire ben og små vinger. Heldigvis sover Bolla hele året, men på Sankt George's dag våkner den. Da myser den på verden gjennom øyne av sølv. Når Bolla får øye på et menneske, sluker den mennesket før den på nytt lukker øynene og sover ett år til.

Når Bolla blir tolv år vokser det ut ni tunger, horn, pigger og større vinger. På dette stadiet lærer den også å ta i bruk sin evne til å blåse flammer, og den skifter navn fra Bolla til Kulshedra. Kulshedra krever menneskeoffer for ikke å framkalle tørke og vannmangel over menneskene. Av og til fremstilles Kulshedra også som en enorm kvinne med hårete kropp.

PRIŠTINA OG KOSOVOKRIGEN

Priština er hovedstaden i Kosovo. Handlingen i Statovcis bok er lagt til 1995 da byen var del av Serbia og Montenegro og underlagt serbisk styre. Prištinas innbyggertall er i dag anslått til rundt 200 000, hvorav 97,8 % er albanere. Før krigen i Kosovo på slutten av 1990-tallet bodde det ca. 40 000 serbere i byen, mens de nå utgjør bare 0,22 % av byens innbyggere. I september 1990 mistet mer enn 100 000 albanske statsansatte, mediefolk og andre jobben. Det førte til generalstreik og spenningen økte. Mange kosovoalbanere boikottet serbiske valg. I stedet holdt de egne valg og utviklet parallelle institusjoner innen administrasjon og utdanning.

I 1991 begynte Jugoslavia å gå i oppløsning da Slovenia, Kroatia, og Kosovo erklærte selvstendighet og dannet provisoriske regjeringer. I 1992 avholdt albanerne i Kosovo parlaments- og presidentvalg. Serbiske politistyrker forsøkte å kontrollere Kosovo med makt, og fra 1993 økte spenningen og voldsbruken. Konflikten mellom den albanske geriljaen og serbiske sikkerhetsstyrker eskalerte til full krig fra 1998 til 1999, da Serbias president Slobodan Milošević beordret politi og militære til massakrer og etnisk rensning av den

kosovoalbansk opposisjon. Kosovoalbanere fikk tilgang til våpen i kampen mot de serbiske styrkene og kampene eskalerte videre.

I september 1998 truet NATO med å angripe serbiske styrker i Kosovo hvis ikke overgrepene mot albanerne stanset. Det skjedde ikke. I mars 1999 startet NATO's bombing av Serbia som svarte med gjengjeldelsesangrep mot kosovoalbanere. Over én million kosovoalbanere flyktet. Til slutt kapitulerte Serbias leder Slobodan Milošević og landets væpnede styrker trakk seg ut av Kosovo i juni 1999. Krigen var offisielt over. Kosovo kom under FN-styre, og en NATO-ledet fredsstyrke ble utplassert i

Kosovo. Mange albanere vendte tilbake, og da fredsstyrkene ikke maktet å opprettholde ro og orden, banet det vei for omfattende overgrep mot den serbiske befolkningen.

FN slo i 1999 fast at Kosovo var en integrert del av Serbia og Montenegro (nå Serbia), men FN administrerte området fra 1999 i påvente av en definitiv løsning. Kosovoalbanerne ønsket full uavhengighet, mens serberne ville kjempe videre for å beholde provinsen. Fra 2002 til 2004 ble spørsmålet om Kosovos politiske status satt på vent av det internasjonale samfunnet som mente det hastet mer å få på plass demokratiske institusjoner, en offentlig sektor og en fungerende rettsstat. Etter enda en

voldsbølge mot serberne i 2004 innså man at spørsmålet om Kosovos status måtte løses. I 2007 la FN fram en plan for et selvstendig Kosovo med egen grunnlov, væpnede styrker og plass i internasjonale organisasjoner. Planen slo fast Kosovos «multietniske karakter» og inneholdt garantier for den serbiske minoriteten. Serbia avviste planen mens Kosovos nasjonalforsamling støttet den. Majoriteten av den serbiske befolkningen boikottet valg og uteble fra nasjonalforsamlingen. I 2008 erklærte en enstemmig nasjonalforsamling Kosovos selvstendighet og vedtok en ny grunnlov som overførte makt fra FN til landets regjering. EULEX (EU's organ for overvåking av rettsstaten) følger med på utviklingen av statsinstitusjonene. Kosovo selvstendighet er anerkjent av 116 land, blant dem Norge. Det er fortsatt mye uavklart mellom Kosovo og Serbia, og forholdet mellom albanerne og serberne er ikke uproblematisk.

I 2001 ble Slobodan Milošević arrestert og tiltalt for folkemord. Han døde i fengselet til krigsforbryterdomstolen i Haag i 2006 før saken mot ham var ferdig. Jugoslavia ble formelt oppløst i 2003.

PRIŠTINA

Priština er først omtalt i 1342.

Byen var del av det osmanske riket fra 1389 til 1912, da Serbia tok kontroll over byen.

Priština var innlemmet i Albania i 1941–1944. Etter andre verdenskrig var Priština en del av Jugoslavia fram til føderasjonens oppløsning i 1992, da byen ble en del av

Serbia og Montenegro.

17. februar 2008 erklærte Kosovo sin uavhengighet.

MONIKA FAGERHOLM

Fagerholm ble født i 1961 i Helsingfors. Hun er finsk, men språket hennes er finlandssvensk og alle hennes bøker er skrevet på svensk. Hun har studert psykologi og litteratur ved Helsingfors universitet, og tok bachelor-graden i samfunnsvitenskap i 1987. Samme år debuterte hun med *Sham* som er en samling prosastykker. Hennes neste bok er fra 1990 og heter *Patricia*, men det virkelige gjennombrudd kom med *Vidunderlige kvinner ved vann* i 1994. Romanen ble oversatt til flere språk og ble også filmatisert i Finland. Etter det har alle hennes romaner fått stor oppmerksomhet og sikret henne flere av de store litteraturprisene i Norden. Den gjeveste av dem alle er Nordisk råds litteraturpris, og den fikk hun i 2020 for *Hvem drepte bambi?* Fagerholm har arbeidet som oversetter og vært medredaktør i et litteraturtidsskrift for unge. Hun bor i Ekenäs.

HVEM DREPTE BAMBI?

"Nå skal vi begynne på et nytt kapittel. Og en vakker dag er det blitt så mange nye kapitler at ingenting av dette har hendt". Villabyen er en rolig og fasjonabel forstad til Helsingfors. Men fra kjelleren i et av de ærverdige husene dunker en dyp bass. På en fest blir det begått en brutal gruppevoldtekt. De fire gjerningsmennene, «guttungene», kommer fra stedets øvre sosiale lag. Offeret, Sascha Anckar, gjør det ikke. Lokalsamfunnet lukker øynene for forbrytelsen. Guttenes foreldre gjør sitt ytterste for å begrense skadene på familiens rykte. Mødrene trøster og beroliger, fedrene griper etter lomdeboken. Den foretaksomme Cosmo Brant, guttenes barndomsvenn, gjør derimot det stikk motsatte. Seks år senere erklærer han at han vil lage en film om voldtekten, og den filmen skal hete *Hvem drepte bambi?* *Hvem drepte bambi?* er en skarp og uhyggelig roman om vold og makt, om fortellinger som smuldrer opp og familier som går i oppløsning og om en for alltid tapt uskyld.

«Jeg skriver for de som synes at litteraturen og kunsten skal være så viktig at den redder liv»

YAHYA HASSAN

Yahya Hassan ble født i Aarhus i 1995. Hans foreldre var palestinere som hadde flyktet fra hjemlandet til Libanon og derfra videre til Danmark i 1980-årene. Han vokste opp med sine fire søsken i bydelen Aarhus V, av mange beskrevet som en problemfylt innvandrerghetto. Der vokste Hassan opp i religiøse omgivelser, men han brøt med religionen. 13 år gammel ble han overflyttet til en institusjon for barn med problematferd på grunn av tilpasningsvansker på skolen og småkriminalitet.

Hassan hadde stor interesse for lesing og litteratur og begynte å skrive dikt. Han har nevnt Dostojevskij, Michael Strunge og Karl Ove Knausgårds selvbiografiske bøker som inspirasjonskilder. I 2013 begynte han på Forfatterskolen i København. Samme år kom hans første diktsamling som var selvbiografisk. Den tok for seg Hassans oppvekst med kriminalitet, vold og svik. Han kritiserte særlig deler av foreldregenerasjonens innvandremiljø for trygdemisbruk og religiøs dobbeltmoral. Boken vakte stor oppmerksomhet.

I 2015 ville Hassan stille som kandidat for det nye Nationalpartiet i Folketingsvalget, men partiet fikk ingen representanter. Året etter ble Hassan ekskludert etter å ha blitt pågrepet for besittelse av narkotika.

Samme år ble han dømt til ett år og ni måneders fengsel. Han var bl.a. tiltalt for å

ha skutt mot en 17-åring.

Høsten 2019 kom Hassans andre diktsamling, *Yahya Hassan 2*, som han skrev mens han var innlagt på en psykiatrisk fengselsanstalt. Også denne diktsamlingen fikk stor oppmerksomhet. Hassan ble funnet død i sin leilighet i Aarhus i april 2020, 24 år gammel.

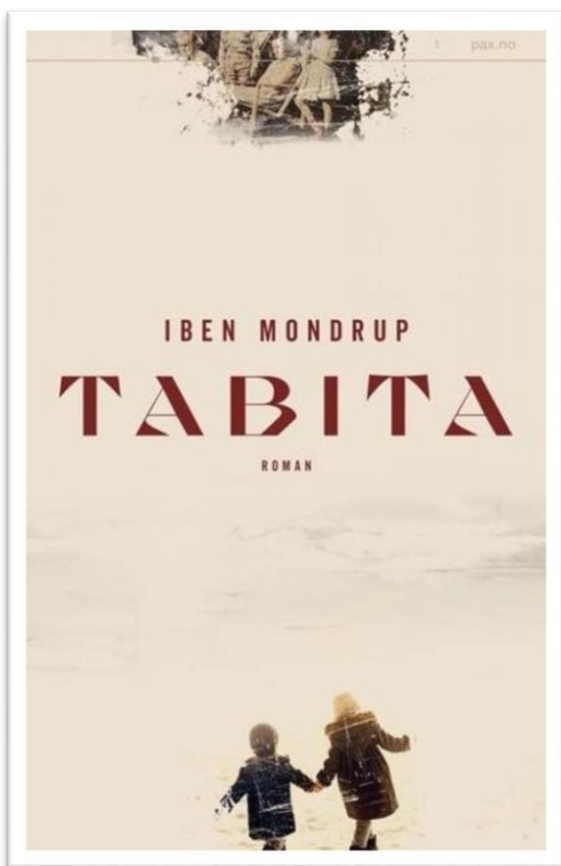
YAHYA HASSAN 2

Dansk-palestinske Yahya Hassan brakdebuterte i 2013, og ble over natten en av vår tids mest kontroversielle poeter, kun 18 år gammel. Den selvbiografiske debuten «YAHYA HASSAN» beskrev en kriminell oppvekst full av vold og svik i et belastet innvandremiljø i Aarhus. Dikterens oppgjør med foreldregenerasjonens innvandrere førte til at han ble angrepet på gata, og han mottok så mange drapstrusler at han ble satt under kontinuerlig politibeskyttelse. Nå er endelig oppfølgeren her! I *YAHYA HASSAN 2* er han enda mer personlig enn tidligere, og det er nettopp temaer som vold, narkotika, fengselsopphold og galskap som preger den nye samlingen.

«UÅR» FRA YAHYA HASSAN 2

FØLELSENE KORTSLUTTET
OG TANKENE SLO GNISTER I HODET
SKAM BLE TIL STOLTHET
OG FRYKT TIL HOVMOD
JEG TROR HVERKEN PÅ MIN PENN ELLER PÅ MIN PISTOL
MEN JEG HAR DEM FREMDELES FOR HÅNDEN
JEG TROR IKKE PÅ MIN LATTER
OG JEG TROR IKKE PÅ MIN GRÅT
SÅ JEG GÅR RUNDT OG KREMTER LITT
NÅ SKRIVER JEG DIKT MED EN BRUKKET HÅND
PÅ ET SPRÅK SOM ETTER HVERT
HAR LIDD MER OVERLAST ENN MORSMÅLET MITT
NÅ SKYTER JEG FOLK
SOM IKKE FORSTÅR ANNET ENN SKUDD
NÅ GÅR JEG TIDLIG TIL SENGS
FOR Å STÅ OPP TIL INGENTING
NÅ TRENER JEG MEG OPP
TIL Å BLI KJØRT NED IGJEN
NÅ HAR JEG OVERLEVD ENDA EN VINTER
FOR Å TILBRINGE ENDA EN SOMMER BAK GITTER
NÅ FORBANNER JEG DEM SOM BER FOR MEG
OG FINNER FRED I MIN FIENDES FAVN

«Han ville være seg selv og skrive de diktene han ville - med de enorme omkostninger det hadde. Nå er han død.» Forlagssjef Simon Pasternak i danske Gyldendal

TABITA

Tabita er en roman om lengsel, om å høre til og å være fremmed. Romanen handler om mødre og døtre og hvordan fortiden alltid forfølger en uansett hvor hardt man prøver å unnsnippe. Forfatter Iben Mondrup, som selv er oppvokst på Grønland, forteller historien om de to grønlandske barna, Tabita og Vitus, som blir tvangsadoptert bort til en dansk familie på midten av 1960-tallet. Trange kår tvinger barnas biologiske mor til å gi avkall på sine to minste barn, men hun prøver desperat å få dem tilbake. Romanen trekker historiske paralleller til «det grønlandske eksperiment» i 1951, hvor 22 grønlandske barn ble sendt til Danmark på et «dannelsesopphold» i ett år i regi av den danske staten. I Danmark skulle de lære dansk språk og kultur, og tanken bak var at barna skulle bli danske og få et bedre liv. Men etter ett til to år i danske fosterfamilier,

mistet flere av barna kontakten med familien sin og ble enten adoptert bort eller sendt tilbake til et barnehjem i Nuuk på Grønland. Tabita og Vitus blir i likhet med barna i «det grønlandske eksperiment» frarøvet familie, hjemland, språk og kultur. I barnas nye danske hjem skal fortiden forties. Tabita og Vitus nektes å snakke morsmålet sitt, og deres nye, danske mor Eva blir rasende hver gang Tabita gir uttrykk for at hun savner den biologiske moren sin. De ulike kulturene kolliderer og mannen, Berthel, er stilltiende vitne til Evas innbitte fornektelse av barnas opphav. Vitus er litt for liten til å skjønne hva som foregår da han blir sendt til Danmark, men Tabita husker alt og raseriet over alt hun er blitt frarøvet, vokser seg større og større for hvert år.

IBEN MONDRUP

I 1969 ble Iben Mondrup født i København, og da hun var tre år gammel flyttet familien til Grønland. Foreldrene var lærere og ble på

Grønland helt til 2019. Mondrup sier selv at hun vokste opp i en lykkelig kjernefamilie med begge foreldrene og to søsken, men at hun likevel kjente seg utenfor og annerledes. Hun var et «kraftfullt» og selvstendig barn som fort ble rasende og stadig bedt om å dempe seg. 17 år gammel ble Mondrup gift med kongebrev, og knapt 18 år gammel reiste hun til Danmark for å studere, bl.a. på Det Kongelige Danske Kunstakademi. I 2003 ble hun uteksaminert som billedkunstner med en mastergrad i kunstteori og formidling. Da hun var 40 år gammel debuterte hun som forfatter med romanen *Ved slusen*, og har siden utgitt fem kritikerroste romaner. Gjennombruddet kom med *Godhavn* i 2014, en fortelling om å være barn og ikke helt passe inn. Som i flere av hennes bøker er handlingen lagt til det postkoloniale Grønland. Fortellingen om den samme familien fortsatte i *Karensminde* fra 2016. *Vi er brødre* fra 2018 er tredje og siste roman om familien fra Godhavn. I 2015 vant hun DR Romanprisen for *Godhavn* og i 2017 Blixenprisen for *Karensminde*. I romanen *Tabita* fra 2020 er Mondrup igjen tilbake på Grønland, denne gangen med en tøff adopsjonshistorie.

DET GRØNLANDSKE EKSPERIMENT

Den danske regjeringen sa i 2020 offisielt unnskyld til 22 grønlandske barn som ble sendt til Danmark som ledd i et sosialt eksperiment i 1951. Danmarks statsminister Mette Frederiksen var rystet over Danmarks behandling av disse barna. Unnskyldningen kommer etter en historisk utredning om saken som ble igangsatt av Danmarks og Grønlands regjeringer i 2019.

Helene Thiesen i Danmark

Det skjedde for 70 år siden, og ble kalt «det grønlandske eksperiment». Med hjelp fra Røde Kors og Redd Barna skulle 22 barn sendes til ett års opphold i Danmark for å lære dansk språk og kultur. Tanken var at de skulle være forbilder for andre når de kom tilbake. Man valgte ut seks-sju år gamle barn uten familie, men barn

med én forelder var også aktuelle. Ett av barna var Helene Thiesen. Etter farens død kom to menn og spurte moren om hun ville sende datteren til Danmark. Moren svarte nei to ganger, før hun til slutt lot seg overtale. Helene Thiesen var sju år da hun ble tatt vekk fra moren og

sendt til den lille danske byen Fakse. Etter halvannet år uten kontakt med familie, kom hun tilbake til Grønland. Oppglødd fortalte hun moren om alt hun hadde opplevd, men moren forsto ikke hva hun sa. Først 54 år gammel fikk hun vite hvorfor hun ble sendt bort.

Den danske stat forklarte aldri hvorfor barna skulle skilles fra familiene og renses for sin grønlandske identitet. Tanken var at barna skulle bli danske og få et bedre liv. Mange barn på Grønland levde i fattigdom, og danske myndigheter mente dette var en måte å hjelpe dem på. Men etter ett år eller to i danske fosterfamilier, kunne flere av barna ikke lenger snakke morsmålet sitt.

Flere av barna hadde mistet kontakt med resten av familien. Seks barn ble adoptert bort i løpet av det første året i Danmark og kom ikke tilbake til Grønland. De andre ble sendt tilbake til Nuuk. De fikk ikke lov til å bo hos sine familier, men skulle bo og oppdras etter danske normer på Dansk Røde Kors' barnehjem og gå på den danske skolen i Nuuk. De skulle lære å leve pent og ordentlig. På barnehjemmet og på skolen var det ikke tillatt å snakke grønlandsk, og de fikk sjeldent lov til å besøke familien. Rundt halvparten av de 22 endte opp i et liv med misbruk eller døde i ung alder, skriver det danske Kristeligt Dagblad. Bare tre bosatte seg på Grønland, resten flyttet tilbake til Danmark. De som var utsatt for eksperimentet fikk en unnskyldning av Redd Barna i 2015.

Også på 1960- og 70-tallet ble grønlandske tenåringer og barn innlosjert hos danske familier for at deres horisont skulle utvides, som det het. Den tradisjonelle grønlandske kulturen og levemåten ble lenge definert som mindreverdige. Fra 1979 hadde Grønland stor grad av selvstyre. I 2009 trådte en ny lov i kraft som avløste den gamle om såkalt hjemmestyre.

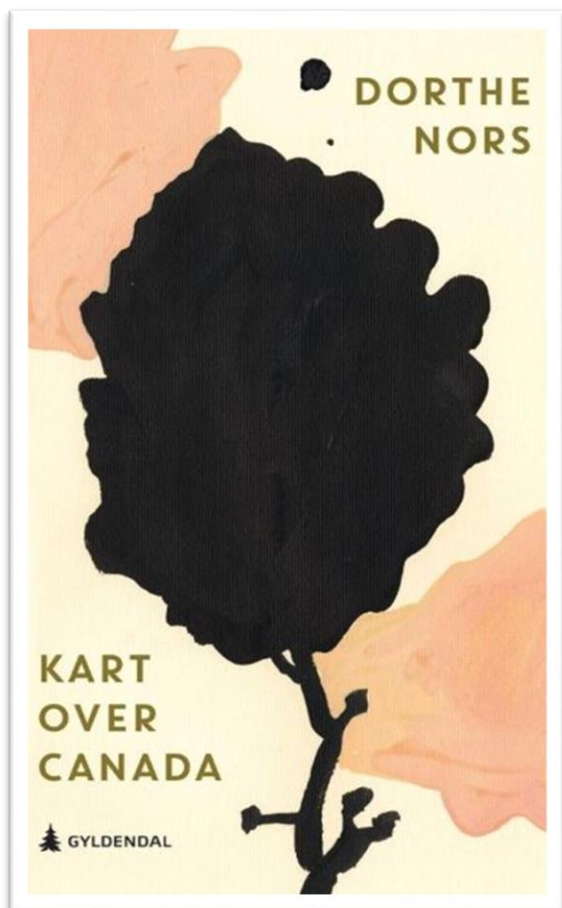
Grønland er i dag en del av Riksfellesskapet med Danmark og Færøyene.

Grønlandske barn kommer til Odense jernbanestasjon i 1966.

*«Det har skadet oss for livet. Vi ble frarøvet
alt, familie, språk, land, hjem og søsken.» Helene Thiesen*

*«Det var ret nemt for en dansker at tage til Grønland
og komme hjem med et barn» Iben Mondrup*

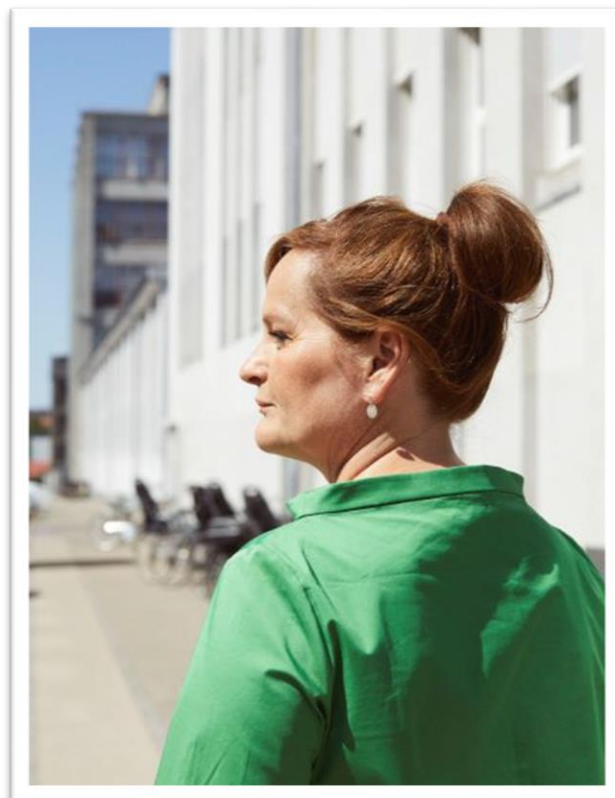
KART OVER CANADA

Dorthe Nors skriver fortattede noveller som slår opp dørene til store rom. Samtidig er hun aldri redd for å la sin sans for humor slippe til. I *Kart over Canada* treffer vi mennesker som møtes, men som likevel ikke når frem til hverandre. Vi møter dem i Norge, i Los Angeles og i København, men aldri helt hjemme.

En ektemann taper alle kamper, og det er ikke første gang han har kjørt ut i skogen. En kvinnelig forfatter losjerer i påfallende nærhet til sin tidligere elskers mor. En mann må konstatere at det har skjedd en slags dobbeltbooking, han skal ikke i seng med Anja, men være med i hennes tantes bursdagsfeiring. *Kart over Canada* utforsker kjærlighet, vold, omsorg og ensomhet, og som alltid hos Dorthe Nors treffes vi av hennes humor akkurat når det er i ferd med å bli bekmørkt. Samlingen er full av originale motiver, samtidig som det er klassisk novellekunst på sitt aller beste.

DORTHE NORS

Dorthe Nors ble født i Herning i 1970. Hun avsluttet studier i nordisk litteratur og kunsthistorie ved Aarhus Universitet i 1999. Hennes debutroman heter *Soul* og kom i 2001, og senere er det kommet en rekke bøker fra hennes hånd. Novellesamlingen *Kantslag* fra 2008 ble hennes internasjonale gjennombrudd, og senere er flere av hennes noveller publisert i internasjonale tidsskrifter som *The New Yorker* og *Harper's Magazine*. Dorthe Nors har mottatt en rekke legater og priser og hennes bøker er oversatt til et tyvetalls språk. Hun flyttet til København for å forsøke å bli del av det etablerte litterære miljøet der, men følte aldri at hun fant sin plass. Etter syv år vendte hun nesens vestover og har nå sin faste base på vestkysten av Jylland. Hun satser fortsatt internasjonalt og er mye på reise i inn- og utland. *Kart over Canada* er hennes foreløpig siste verk.

Novellesamlingen *Kart over Canada* begynner med et sitat fra Joni Mitchells sang *A Case of You* fra albumet *Blue*. Nors mener dette er Joni Mitchells beste sang og at den fungerer på samme måte som en novelle. I sangen tegner en person et kart over det store Canada på baksiden av en liten flaskebrikke. Nors sier at alle tekstene i samlingen er veldig korte, men at de åpner opp for store verdener. I *Kart over Canada* dreier alle tekstene seg om Canada på et eller annet vis, men ingen av figurene kommer noensinne dit.

DRØMMEN OM CANADA

Det er slett ikke bare Nors' karakterer som drømmer om Canada. Dette enorme landet virker som en magnet på folk på jakt etter uberørte naturområder, spektakulære naturopplevelser og et rikt kulturliv. For mange smaker Canada av frihet, drømmer og eventyr, en mulighet til å stikke seg vekk, men også farer og ukjent terreng. Og selv om Nors skriver både om ulv, teltplasser, store elver, veloppdragne ishockeyspillere, lønnetrær og store kjølige landskap, så er det ikke minst følelsesregisteret som binder Canada og novellene sammen.

Naturen, med alt den innebærer, er kanskje Canadas største trekkplaster. Av den eldre garde har mange fått næring til drømmen om Canada nettopp gjennom litteraturen. Helge Ingstad var sakfører, men også i ham trakk drømmen om Canada. I 1931 kom *Pelsjegerliv* hvor han levende forteller om sine fire år som pelsjeger blant indianere i Nord-Canada. Boken skildrer en fundamentalt annen tilværelse enn i Norge og Frankrike hvor han bodde før han dro. I dag har mange vært i Canada via TV-serier hvor vi følger folk som i månedsvis går, padler eller krysser Canadas villmark på ski mens de forsøker å overleve naturkrefter og ville dyr og livnære seg på det de finner i naturen. I reiselivsmagasiner er Canada et populært reisemål og for de litt mindre eventyrlystne kan også turoperatører friste med tilrettelagte, men likevel store naturopplevelser.

CANADA

Canada er et land med store naturressurser. Det er 26 ganger større enn Norge og verdens nest største land i areal. De fleste av de 38 millioner innbyggerne bor nær grensen til USA og mye av landet er ubebodde villmarksområder. Mens Norge har en befolkningstetthet på 15 innbyggere pr. km² er tallet for Canada 4 innbyggere pr. km². Ottawa er hovedstad og andre millionbyer er Toronto, Montreal og Calgary. Canada er et konstitusjonelt monarki og parlamentarisk demokrati. Statsoverhode er Dronning Elisabeth II. Offisielle språk er fransk og engelsk.

SOM PESTEN

Den danske legen Karoline Branner har knapt rukket å ankomme Genève og den nye jobben som koordinator i WHO' s avdeling for pandemibekjempelse, før en ny og dødelig influensa bryter ut. Først i Danmark, og så sprer den seg gradvis kloden rundt.

Den idealistiske Karoline settes på sitt livs prøve. Den grusomme influensaen er ikke den eneste kraften hun slåss mot, for bak lukkede dører utspiller det seg en voldsom økonomisk og politisk kamp som etter hvert får dødelige konsekvenser. I tillegg har hun problemer på hjemmefronten, og hun må kjempe for å holde sammen et umulig kjærlighetsforhold.

Som pesten er en stor fortelling om et av de verst tenkelige scenarioer: Hvordan reagerer vi dersom et dødelig virus truer med å utrydde millioner? Treffer vi de rette valgene? Og hva betyr det for hver og én av oss?

HANNE-VIBEKE HOLST

Hanne-Vibeke Holst ble født i Hjørring i 1959 som den eldste av tre døtre. Begge foreldrene var forfattere. Sammen med sin første ektemann og deres to barn bodde hun på slutten av 1980-tallet bl.a. i Brussel og Moskva.

I 1980 debuterte Holst som forfatter med ungdomsboken *Hejsa Majsa*. Etter ytterligere tre barne- og ungdomsbøker kom romanen *Nattens kys* i 1985. Etter den tid har hun utgitt en rekke romaner, noveller, portrettintervjuer og hun har også skrevet for film, TV og teater. Holst er utdannet journalist og har jobbet i bl.a. Berlingske Tidende. Hun var fast spaltist i Alt for Damerne i flere år og skribent og debattant i Politiken.

Holst har engasjert seg i offentligheten og har sittet i styret for regjeringens høyskoleutvalg og vært med i den danske UNESCO-kommisjonen. I 1999 ble hun utnevnt til Goodwill-ambassadør for FN's befolkningsfond og deres arbeid for kvinner.

Hanne-Vibeke Holst har mottatt en lang rekke priser og legater og i 2015 ble hun slått til ridder av Dannebrogordenen. I dag bor hun på Frederiksberg i København.

Jeg er ikke overrasket over det som nå skjer, men det føles fullstendig surrealistisk. At jeg skulle være så profetisk. Hanne-Vibeke Holst om «Som Pesten»

VERDENS HELSEORGANISASJON WHO

WHO er en organisasjon i FN-systemet. Den ble grunnlagt 7. april 1948, en dato som nå er kjent som Verdens helsedag. WHO skal være en ledende og koordinerende autoritet i internasjonale helse spørsmål. Mer enn 7000 personer fra 150 nasjoner jobber i over 150 land over hele kloden. Hovedkvarteret ligger i den sveitsiske byen Genève.

Organisasjonen har ambisiøse mål. Den skal bedre og trygge helsen for verdens befolkning, spesielt de mest sårbare. WHO arbeider for å gi alle tilgang til grunnleggende helsetjenester og beskytte befolkningen under helsekriser som følge av epidemier, naturkatastrofer, kriger og konflikter.

Hovedkvarteret til WHO i Genève.

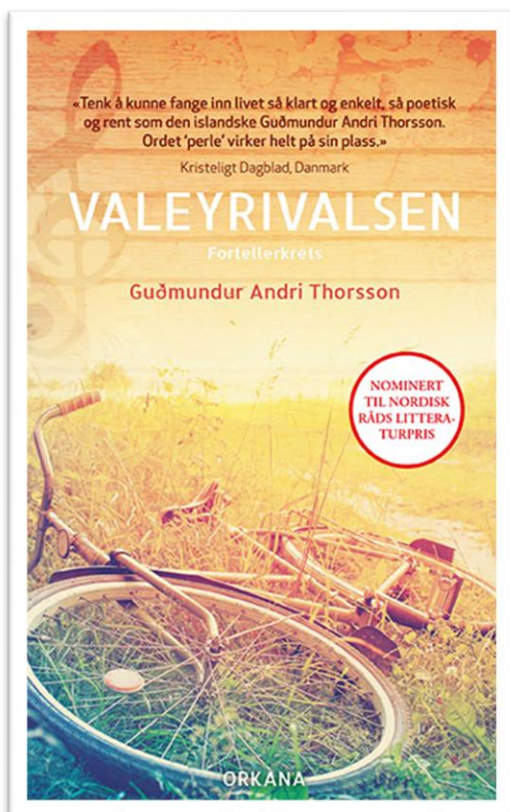
WHO jobber på mange fronter, men nå har vaksineprogrammet mot korona-pandemien naturlig nok topp prioritet. Sammen med GAVI og CEPI jobber WHO via COVAX for at også land som ikke selv har økonomi til å beskytte sin befolkning skal få nok vaksiner.

WHO World Health Organization
Verdens helseorganisasjon

GAVI Global Alliance for Vaccines and Immunisation
Vaksinealliansen

CEPI Coalition for Epidemic Preparedness Innovations
Koalisjon for forebygging av epidemier

COVAX er et globalt vaksinesamarbeid opprettet tidlig under koronapandemien i 2020. Det skal sikre at også mellom- og lavinntektsland får god tilgang til vaksiner

VALEYRIVALSEN

Sommerens store begivenhet står for døra: Det lokale koret skal holde konsert. Dirigenten Kata sykler hjemmefra til forsamlingshuset der konserten skal være, og med henne som omdreiningspunkt får vi 16 fortellinger som til sammen gir et bilde av denne lille islandske fiskerlandsbyen. Det er historier om vennskap, kjærlighet, musikk - om alle de ting som gjør livet verdt å leve, men som også gjør det vanskelig. Vi møter stedets innbyggere med sine små og store problemer, krangler og hemmeligheter: de to aldrende søsknene som ikke snakker med hverandre, men som ikke lenger kan huske hvorfor; han som innimellom tyr til alkoholen for å døyve minnene om den mishandlede gutten han en gang var; de to ekteparene som er bestevenner og samfunnsstøtter, men som bærer på mange hemmeligheter, og ikke minst Kata, som ble reddet fra trafficking og fikk en ny sjanse i den

lille fiskerlandsbyen. Vi får et innblikk i folks liv og ser hvordan deres skjebner flettes inn i hverandre.

GUÐMUNDUR ANDRI THORSSON

Thorsson ble født i 1957. I 1983 tok han en bachelorgrad i litteratur ved Universitetet i Reykjavik. Han har jobbet som litteraturkritiker og journalist og hadde i flere år sitt eget radioprogram, *Andrarímur*. I 1988 debuterte han som romanforfatter og har utgitt flere kritikerroste romaner. Bøkene hans har flere ganger vært nominert til Islands litteraturpris. Thorsson har skrevet flere skarpe essays om litteratur og redigert litteraturtidsskriftet TMM. På Island er han i tillegg kjent som fast spaltist i flere av landets største aviser. I over 20 år har han tatt opp samfunnsspørsmål og markert klare standpunkt. I 2016 kom *Valeyrivalsen* som året etter ble nominert til Nordisk råds litteraturpris. Den har undertittelen *Novellekrans*, og består av 16 noveller som sammen danner en helhet. Han omtales ofte som en suveren stilist og er en av Islands mest anerkjente forfattere.

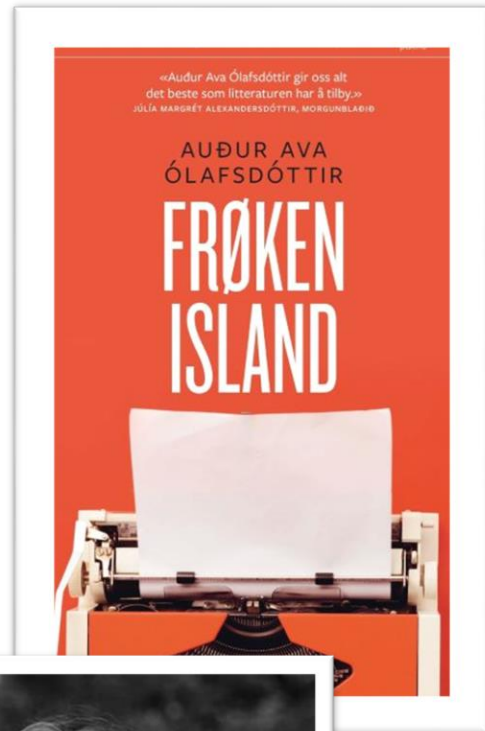

FRØKEN ISLAND

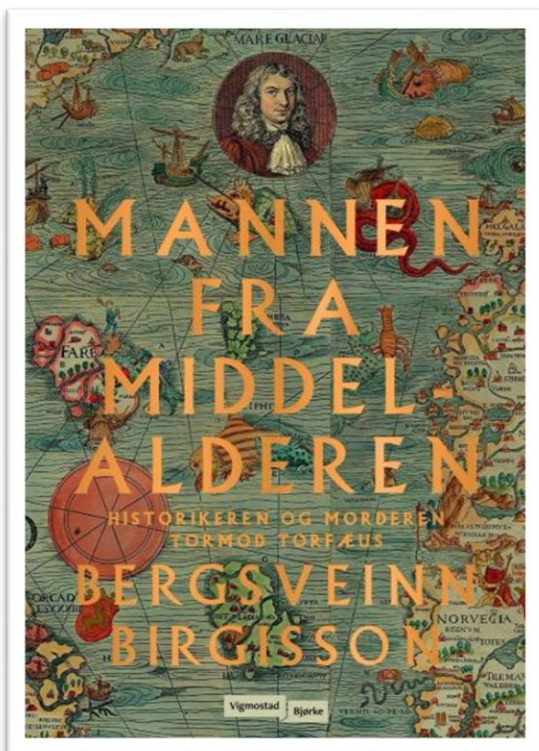
Året er 1963. Island har 177 000 innbyggere og én nobelprisvinner. Bokens heltinne, Hekla, er en ung poet som kommer fra utkantstrøket Dalir. Etter å ha pakket de få eiendelene sine og en skrivemaskin, setter hun kursen mot Reykjavik. Der skal hun bli forfatter. Hun flytter inn i en leilighet sammen med den homofile barndoms-kameraten Jón John. Vennskapet styrkes av en felles opplevelse av utenforskap. Hekla skaffer seg en dagjobb slik at hun kan skrive om natten, i all hemmelighet. Slik må det bli i et samfunn hvor menn fødes som poeter og kvinner får tilbud om å være frøken Island. Allerede i konfirmasjonsalderen tar menn på seg den uunngåelige rollen som genier. Det spiller ingen rolle om de skriver eller ikke. Kvinner blir kjønnsmodne og får barn, derfor kan de ikke skrive.

AUÐUR AVA ÓLAFSDÓTTIR

Auður Ava Ólafsdóttir ble født i Island i 1958. Hun studerte kunsthistorie ved Sorbonne i Paris og underviser i kunsthistorie på Universitetet i Island. Hun har vært direktør for kunstsamlingene samme sted. Tidligere underviste hun ved Islands teaterhøyskole. Hun har konvertert til Den katolske kirke og da hun var rundt 45 år gammel, ble hun tatt opp i kirkens fulle fellesskap. I den forbindelse fikk hun mellomnavnet Ava. I et intervju med den italienske avisen La Repubblica forteller hun at etter å ha levd mange år i katolske land utviklet hun en stor interesse for kunsten og musikken der som trakk henne til kirkene og messene, og videre derfra til å konvertere. Ólafsdóttir er en av Islands mest kjente og populære forfattere og skriver romaner, dramatik og poesi. Hun debuterte i 1998 med romanen *Upphækkuð jörð*, og hennes internasjonale gjennombrudd kom i 2007 med *Stiklingen*. Den ble raskt en internasjonal leserfavoritt og innstilt til Nordisk råds litteraturpris i 2009. I 2018 var det hennes tur til å vinne denne prestisjetunge prisen for romanen *Arr*.

MANNEN FRA MIDDELALDEREN HISTORIKEREN OG MORDEREN TORMOD TORFÆUS

En utrolig beretning om jakten på historien vår. I samme stil som i *Den svarte vikingen*, gir Bergsveinn Birgisson oss denne gang et besettende tidsbilde fra 1600-tallet. En ung islending sendes til Island for å samle inn alt han kommer over av gamle sagaer og overleveringer og ta det med tilbake til kongen i København. Dette er starten på en uvanlig spennende historie om begjær og trolldom, mord og forlis. Men det er også historien om hvordan det meste av det vi vet om vikingtiden overlevde på grunn av tilfeldigheter.

BERGSVEINN BIRGISSON

Birgisson ble født i Reykjavik i 1971 og som helt ung jobbet han som fisker. 21 år gammel debuterte han med diktsamlinga *Íslendingurinn* og ga siden ut to andre diktsamlinger. Han er utdannet ved universitet i Island og Norge. Han har studert islandsk og allmenn litteraturkunnskap og er doktor i norrøn mytologi. I tillegg til å være forfatter arbeider han som forsker og har også oversatt skaldekvad til norsk. Hans store kunnskap om Islands historie, skaldediktning og de personer og steder han skriver om kjennetegner både *Mannen fra middelalderen* og de andre historiske romanene fra hans hånd. Hans store gjennombrudd kom med *Svar på brev frå Helga* som ble nominert til Nordisk råds litteraturpris i 2012. Boken er dramatisert og i

Norge har Riksteateret turnert med forestillingen. Også *Reisen til livsvannet* ble nominert til Nordisk råds litteraturpris, denne gang i 2020. I 2013 ble *Den svarte vikingen* nominert til Brage-prisen for beste sakprosa. Birgisson er utnevnt til Ridder av 1. klasse for sin innsats som forfatter og forsker. Han bodde i Bergen i 20 år, men i 2019 flyttet han tilbake til Island.

HISTORIKEREN TORMOD TORFÆUS

Pormóður Torfason ble født på Engey ved Reykjavik i 1636. Som barn fikk han gå på skole. Han var lærenem og biskop Brynjólfur Sveinsson hjalp ham med å komme til København for å studere ved universitetet. I 1660 fikk han som 24-åring arbeid som kongelig oversetter av gamle manuskripter på Island. I 1664 utnevnte kong Frederik III ham til stiftsamt-skriver i daværende Stavanger stift, og året etter giftet han seg med den velhavende enken Anna Stangeland fra Kopervik. I 1682 ble han kongelig historigraf for Norge. Torfæus brakte med seg den eldre og den yngre Edda og Flatøybok til Danmark for å oversette dem. Kongen var også interessert i gamle historier fra kongeriket Danmark-Norge. Torfæus fikk oppdraget med å skrive Norges historie av kong Fredrik IV i 1704 og *Historia rerum Norvegicarum* var fullført sju år senere. Han skrev også om Grønland, Orknøyene, Færøyene og Vinland.

For ettertiden har det vært spesielt verdifullt at han oversatte, samlet og tok vare på gamle islandske manuskripter og tekster fra norrøn middelalder. Flere manuskripter fra middelalderen har navn etter Torfæus' beskrivelser, f. eks. *Fagrskinna* og *Morkinskinna* («den fagre skinnboka» og «boka med mørkent skinn»). På Stangeland ble håndskriftene kopiert av skrivere før originalene ble sendt til København hvor mange av dem gikk tapt under bybrannen i 1728.

Som historiker var naturlig nok Torfæus farget av sin tids historiesyn. Det er tydelig i hans lengste verk, *Historia rerum Norvegicarum*, som i dag fremstår som i overkant fantasifull når kjemper, trolldom og demoner blir del av Norgeshistorien.

Torfæus' arbeid med de gamle islandske manuskriptene gjorde tekstene tilgjengelig for flere og var kilde til mye av norsk historieskriving de kommende hundre år. Ludvig Holberg priste hans arbeid som «en av de prægtigste og anseeligste Historier, som nogensinde er komne for Lyset». Hans rykte dalte senere i takt med at historiefaget endret seg. Det later til at Torfæus selv ikke tok alt i sagaene for god fisk, men tok det likevel med. I forordet til *Historia rerum Norvegicarum* skriver han:

«For det skal ikke straks holdes for å være usant, det som ikke stemmer overens med skikkene og tidsånden i vårt eget århundre. Ofte gjemmer også en skjult sannhet seg under et dekke av fabler.»

Torfæus skrev på latin, men i dag er de fleste av hans bøker tilgjengelig på moderne språk. *Historia rerum Norvegicarum* var opprinnelig på nesten 3 500 sider og Torfæus-stiftelsen har

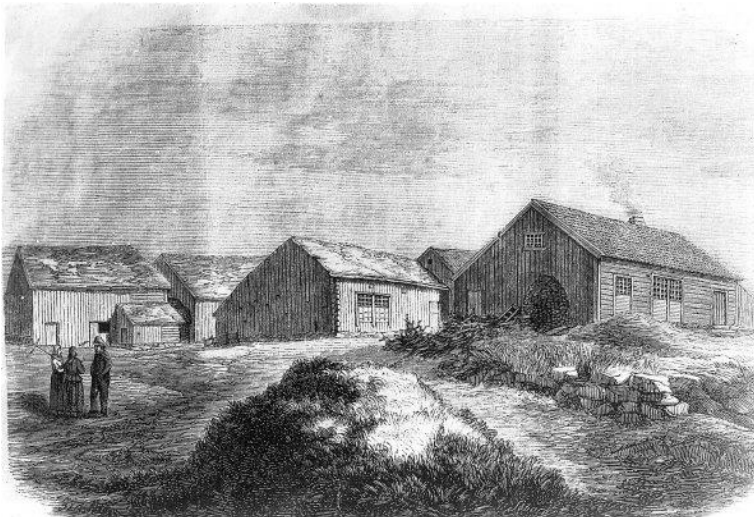
brukt 13 år på en norsk oversettelse. I 2008 kom de første tre bindene, det sjette og siste var ferdig i 2014.

MANNEN TORFÆUS

Beskrivelsene av Torfæus spriker. Noen kaller ham sjarmerende, hjelpsom og lærd mens andre mener han var påståelig, hissig og stridslysten. Han begikk to drap, og hevdet det var i selvforsvar. Første gang slo han i hjel en mann på et vertshus da han skulle hjelpe en slektning. Hendelsen førte ikke til rettssak. Andre gang var han derimot ille ute. Etter et forlis utenfor Skagen i 1671 kom han til Samsø. På vertshuset der han overnattet ble verten stukket ned og drept da han tok seg inn i Torfæus' rom. Torfæus ble dømt til døden, men benådet etter ett år i fengsel.

Torfæus skal dessuten ha vært en kvinnekjær mann. I 1780 skriver Kanselliråd Deichmann at Torfæus var «En Mand av stærk Helbræd og en helt in Venere» (elskov). Som stiftsamtsskriver i Stavanger må han ha hørt om enken Anna Stangeland som hadde en stor gård i Kopervik på Karmøy og eiendommer i Stavanger. Torfæus fridde og fikk ja fra den 16 år eldre Anna som allerede hadde overlevd to menn. Dermed kom Torfæus til gården Stangeland og bodde der i 50 år. Paret var gift i 30 år. 73 år gammel giftet Torfæus seg på nytt med husholdersken sin, Anna Hansdotter. Det var ingen barn i ekteskapene, men på folkemunne heter det likevel at Torfæus etterlot seg mang en etterkommer i Kopervik. Han utmerket seg som forsvarsadvokat i en av Norges siste hekseprosesser der Tyri Litlasund sto tiltalt for å ha kastet sykdom på et barn. Torfæus fikk henne frikjent i 1681.

Torfæus døde i 1719. Han og konene hans lå gravlagt utenfor alterringen i Olavskirken på Avaldsnes. Gravhella er der fortsatt, men ved en restaurering på 1800-tallet ble levningene av de tre lagt i en massegrav på kirkegården. Hans hodeskalle ble tatt med til Bergen.

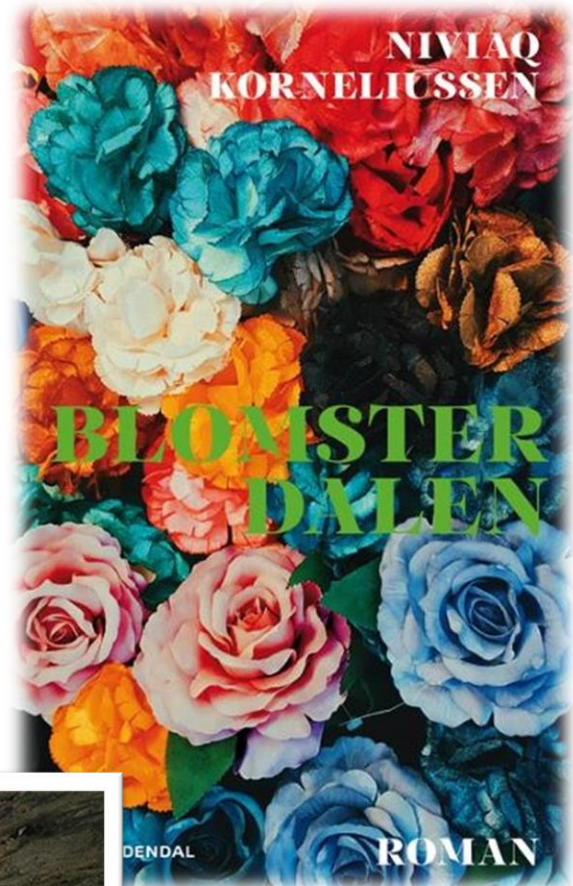
Stangelandsgården i 1866 med stuen til Torfæus i midten. Der satt han og hans skrivere og kopierte gamle islandske originalmanuskript. Torfæus oppbevarte manuskriptene i jordkjelleren i forgrunnen for å sikre dem mot brann. Originalen av Flatøyboka var på Stangeland i hele 22 år.

STANGELAND ble i 1909 egen kommune med 1000 innbyggere. I 1965 ble den og seks andre kommuner slått sammen til Karmøy kommune. Kopervik-området har ekspandert og Stangeland er nå en integrert del av Kopervik by som er administrasjonssenteret i Karmøy kommune. Gården Stangeland lå midt i dagens Kopervik. Kommunehuset ligger i det som en gang var den store gårdshagen.

BLOMSTERDALEN

Hva er navnet mitt? Jeg har ikke et navn. Bare et tall. Hun opplevde det første selvmordet da hun var bare tretten år gammel. Selv vil hun begravnes mellom de høye fjellene i den østgrønlandske byen Tasiilaq, hvor de navnløse gravene på kirkegården i Blomsterdalen er dekket med blå, røde og rosa plastblomster som stille skrik i den hvite snøen. Hun har en kjæreste hun elsker, en omsorgsfull familie, og hun er nettopp kommet inn på universitetet i Aarhus. Verden ligger åpen for hennes føtter, men ingenting føles riktig. Den lukker seg stadig tettere rundt henne, og en nedtelling begynner.

Blomsterdalen er en hardtslående og fandenivoldsk, men også gripende og poetisk roman om tilhørighet, kjærlighet, vennskap og

sorg – og om å leve i et samfunn hvor ingen snakker om de døde.

SELMORD I NORD

Byen Tasiilaq sørøst på Grønland har litt under 2000 innbyggere og er den eneste byen i Ammassalik kommune. Byen ble grunnlagt i 1894 som handels- og misjonsstasjon. Tasiilaq har ikke veiforbindelse med de andre tettstedene i kommunen. Her skyldes ett av fem dødsfall selvmord. I følge dokumentarfilmen «Byen der børn forsvinder» fra 2019 var det 18 selvmord, 29 selvmordsforsøk og 216 trusler om selvmord i Tasiilaq-området i løpet av to år. Selvmordstanker knyttes ofte til ofre for seksuelle overgrep, og nesten halvparten av befolkningen under 60 sier de ble utsatt for seksuelt misbruk i oppveksten. Forskere tror de skyhøye selvmordstallene på Grønland bl.a. skyldes manglende fokus på psykisk helse og

oppfølging av barn som sier fra om overgrep. Myndighetene på Grønland undersøkte i 2016 arbeidet med psykisk helse i Tasiilaq. De fant feil i 95,2 prosent av sakene. Tre personer hadde 520 saker til behandling på ett år.

Selv mordstallene blant innbyggerne i Arktis er dramatiske og regnes som et av de største folkehelseproblemene i regionen. Selvmord er overrepresentert i Grønland, nord i Canada og Alaska og blant samer. Forskere tror det kan skyldes historiske traumer som kolonisering, tap av språk og kultur og raske samfunnsmessige endringer. De peker dessuten på at helsetilbudet mange plasser i nordområdene er dårlig utbygd samtidig med at det er stor tilgang til våpen i disse samfunnene.

NIVIAQ KORNELIUSSEN

Niviaq Korneliusen ble født i 1990 i Nuuk og vokste opp i Nanortalik. Hun har studert samfunnsvitenskap ved universitetet i Nuuk og psykologi ved Aarhus Universitet. Hennes forfatterkarriere startet da hun var blant vinnerne i en novellekonkurranse for grønlandsk ungdom i 2012. Året etter kom debutromanen *HOMO sapienne*. Både språk, fortellerteknikk og temaet om LHBT-personer representerte noe nytt i moderne grønlandsk litteratur. Den kom på avisenes forsider, ble nominert til Nordisk råds

litteraturpris 2015, oversatt til en rekke språk og oppført som teaterstykke.

Med *Blomsterdalen* fra 2020 tar Korneliusen på nytt opp et tabubelagt emne, selvmord. Korneliusen har også skrevet teatermanus, oversatt flere bøker, vært mentor og skrivehjelper for unge, drevet pilotprosjektet Den reisende forfatterskolen og vært kulturambassadør i Sermersooq som er Grønlands største kommune. Hun har jobbet for å rette søkelys mot den høye selvmordsraten i landet og tatt initiativ til kampanjen Imminornerit : 0 : Selvmord.

HERRENE SENDTE OSS HIT OM TVANGSFlyTTINGEN AV SAMENE

I 1919 blir Norge og Sverige enige om å begrense hvor mye rein som får flytte over grensen, den norske staten vil ha utmarka til sine egne. Med det innledes flyttingen av et stort antall samiske familier med reinflokker. Myndighetene kaller løsningen en dislokasjon, på samisk fødes ordet bággjohtin, tvangsflytting.

De nomadiske samene som hittil har bodd i Sverige om vinteren og i Norge i sommerhalvåret, får ikke lenger komme tilbake til Norge. I stedet blir de plassert ulike steder i Sverige. De første som tvinges av gårde, forlater hjemmene sine i den tro at de skal få vende tilbake. Samiske Elin Anna Labba, som selv kommer fra en familie som ble flyttet på 1920-tallet, forteller nå historien sett gjennom de tvangsflyttedes øyne. Teksten bygger på nærmere hundre intervjuer med tvangsflyttede samer i Sverige. Labba har samlet beretninger, bilder, brev og joiker, og fremmaner et kor av røster fra de som ikke lenger kan fortelle. Boken skildrer harde liv, store reinflokker som går tapt, barn som overlates til slektninger i Norge og som ikke får se familien på mange år. Labba levendegjør sorgen over tapet av det norske havslandet og ikke minst den dype respekten overfor og kjærligheten til naturen. Boken kom på nordsamisk i september 2020.

ELIN ANNA LABBA

«Det finaste de här personerna har gett mig utöver sina berättelser är att jag har fått språket tillbaka».
Elin Anna Labba

I 1980 ble Elin Anna Labba født i Kiruna i Sverige. Hun er journalist og har tidligere vært redaktør for tidsskriftene Samefolket og Nuorat. Idag bor hun i Jokkmokk og jobber på Tjállegoahte – Författarcentrum Sápmi. Labbas familie var blant dem som ble tvangsflyttet på 1920-tallet. *Herrene sendte oss hit. Om tvangsflyttingen av samene* er hennes debutbok.

OM ARBEIDET MED BOKA

Labba forteller at arbeidet med boken endret henne og gav henne det samiske språket tilbake. Boken begynte som et familieprosjekt da Labba ville vite mer om farfarens samiske reindriftsfamilie som ble tvangsflyttet av den svenske staten på 1920-tallet. På vinteren var de i Tornedalen, om sommeren på øyene utenfor Tromsø. Reinbeitekonvensjonen fra 1919 begrenset muligheten til sommerbeite i Norge og dermed den verdenen som for reindrifts-samene var «havlandet» og «sommerlandet». Tilgangen på beite på svensk side av grensen var ikke tilstrekkelig og staten påla reindriftsfamilier å flytte sørover, blant dem Labbas slektninger.

Herrene sendte oss hit blander privat materiale, intervjuer, sitat, fotografier, avisartikler og utdrag av dokumenter med Labbas egne ord. Den viser konsekvensene bestemmelsen fikk for enkeltindivider og for det samiske samfunnet. Hun sier at hun tidligere ikke har forstått hvor levende sorgen over tvangsflyttingen var. Labba gjorde intervjuene på nordsamisk og

tror det har betydd mye for hvordan boken er blitt. Morsmålet er det nærmeste språket, det slipper igjennom følelser.

LAPPKODISILLEN OG REINBEITEKONVENSJONEN

Dette er to fullstendig motstridende politiske beslutninger som skulle få stor betydning for reindriftssamene.

LAPPKODISILLEN

Den første, Lappkodisillen av 1751, er navnet på et tillegg til grensetraktaten fra 1751 mellom Danmark-Norge og Sverige (som den gang også omfattet Finland). Traktaten inneholder bestemmelser om statsborgerskap og skattlegging og sikrer reindriftssamene rett til å

føre reinsdyr over grensen mellom Norge og Sverige, slik at dyrene kunne være på sommerbeite langs kysten av Nord-Norge og på vinterbeite i Sverige-Finland. Lappkodisillen har gjennom tidene vært tolket som en viktig juridisk aksept av samiske rettigheter ettersom den anerkjente samene som en egen folkegruppe. Kodisillens hovedformål var å bevare den «Lappiske Nation» og å ordne «Lappernes sædvanlige Over-Flytninger» slik at det for fremtiden ikke skulle være «nogen Anledning til Trette og Misforstaaelse» med hensyn til flyttinger over grensen.

REINBEITEKONVENSJONEN

Den samiske reindriften på tvers av grensene var en viktig politisk sak i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905. Det var Fælleslappeloven av 1883 som da var gjeldende lov. Norge ønsket ikke lenger at reindriftssamer fra Sverige skulle ha sommerbeiteland på norsk jord, og staten ønsket å

ensidig si opp Lappkodisillen av 1751. Ved Karlstad-forhandlingene forpliktet begge land seg til å starte forhandlinger om en ny konvensjon som skulle erstatte Fælleslappeloven.

Forhandlingene startet i april 1913 og seks år seinere var Reinbeitekonvensjonen av 1919 et faktum. Det innebar at Norge stengte sine grenser for flyttsamer fra Finland og Sverige. En av konsekvensene var at den svenske staten bestemte at samiske familier fra området rundt

Karesuando og Jukkasjärvi i Norrbotten skulle flytte til Jokkmokk og Arjeplog lenger sør. Landet som «Lappevesenet» og «lappefogdene» lovet dem var helt annerledes enn det de reiste fra. I tillegg var det allerede bebodd av folk med andre regler og skikker. Ikke uventet var resultatet en rekke misforståelser og konflikter mellom lokalbefolkningen og samene. Den årlige flyttingen av reinflokker over store deler av Nordkalotten vår og høst bar i seg en kulturell og sosial struktur som ikke uten videre kunne overflyttes og leve videre andre steder, og mange følte at de mistet seg selv. Flere familier opplevde at dyrene på egen hånd snudde og vendte nordover igjen og mistet dermed deler av flokken og inntekter.

BILDENE

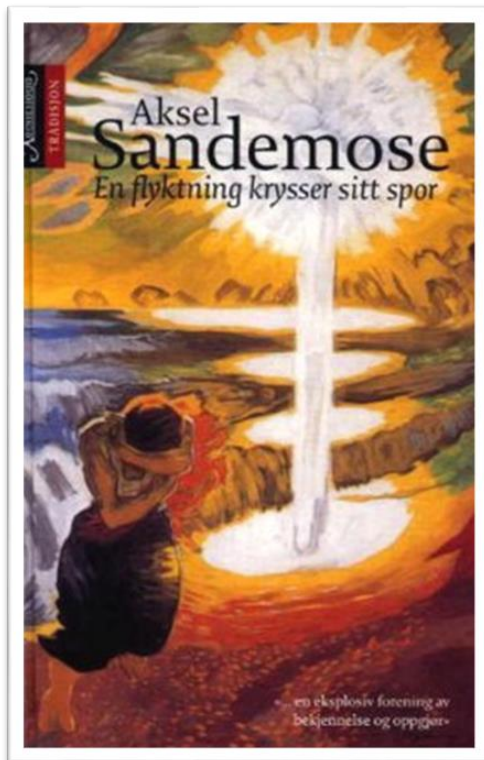

De tre bildene på denne og den foregående siden er tatt av medlemmer av Reinbeitekommisjonen under deres feltarbeid i 1913. Kommisjonen besto av fire nordmenn, fire svensker og tre finner. De norske medlemmene var professor Konrad Nielsen ved Kristiania Universitet, professor Jens Holmboe, direktør ved Bergens Museum, skoginspektør E. E. Nilsen i Nordlandske skoginspektorat og sogneprest P. Lorenz Smith i Kautokeino. Norske og svenske samer var oppnevnt til å bistå kommisjonen. De norske var Klemet Mathisen Somby fra Karasjok og Samuel Samuelsen Anti fra Nesseby.

Kommisjonens arbeid fortsatte i 1914 og 1915 og dannet grunnlag for Reinbeitekonvensjonen av 1919. De undersøkte områder i indre Troms og et par tilgrensende sogn i Sverige syd for Troms. Området ble inndelt i soner som ble undersøkt med hensyn til reindrift, bosetning og jordbruk. Snøforhold, tilgangen på reinbeite og vegetasjon, flyttveier for rein og kalvingsplasser m.m. ble dokumentert.

Kommisjonens medlemmer fotograferte flittig underveis, og over 1300 av disse bildene er nå tilgjengelige på digitalarkivet.no

EN FLYKTNING KRYSSER SITT SPOR

Denne mektige selvbekjennelsesromanen er hovedverket i bøkene om Espen Arnakke. Her forteller han om Espens barneår slik de fortoner seg for ham som moden mann. Han har en gang myrdet en mann. Men hvem var egentlig morderen? Han selv, eller menneskene, forbudene og småby-mentaliteten i barndommens Jante? Espen Arnakke får ikke fred før han har kastet lys over alt som drev ham til dette mordet, og boken om ham er en nådeløs hudfletting av alt som kveler individet i dets vekst og utvikling. *En flyktning krysser sitt spor* er blitt stående som et hovedverk i moderne nordisk litteratur.

En flyktning krysser sitt spor er utgitt flere ganger. Bildet viser en utgave fra Aschehoug i 2002.

AKSEL SANDEMOSE

Axel Nielsen ble født i 1899 i Nykøbing Mors på Jylland som nest yngst av i alt ni barn. Faren var smed, senere fabrikkeier, og moren var stuepike. Han hadde folkeskolen og et halvårig kurs på Staby vinterlærerskole i 1915-1916. I årene som fulgte jobbet han som gartner, lærer, vandrende bokselger, kontorist og sjømann i Amerika.

Moren kom fra Sandermosen i Maridalen utenfor Oslo, og i 1921 byttet han navn til Aksel Sandemose. Han giftet seg samme år. Sandemose utga seks novellsamlinger og romaner mellom 1923 og 1928, deriblant *Klabavtermanden* fra 1927.

Sandemose beskrev at han kjente en form for «fedrelandsdrift» mot morens hjemland, og i 1930 flyttet han fra Danmark til Oslo sammen med sin kone og deres tre barn. Familien bosatte seg på Nesodden. I Oslo ble han bl.a. kjent med forfatteren Sigurd Hoel som kom til å påvirke hans forfatterskap. Han fortsatte å skrive, nå på norsk, og i 1931 kom romanen *En sjømann går i land*. Den handler om Espen Arnakke fra Nykøbing Mors som får hyre på en skonnert til Newfoundland der han går i land. Arnakke havner i trøbbel med samfunnet og seg selv, blant annet på tettstedet Misery Harbour. Sandemose utgir i 1933 fortsettelsen med *En flyktning krysser sitt spor* der Arnakke begår et

mord. Unge Axel Nielsen var selv i Newfoundland 29. oktober 1916, på samme sted og samme tid som drapet i boken skjedde. Den kvelden rømte Axel fra skipet «Katrine» og lå i skjul hos noen fiskere før han slo seg sammen med en gjeng tømmerhoggere, akkurat som Espen Arnakke. Det er likevel tvilsomt om den unge Axel faktisk drepte noen. I *En flyktning krysser sitt spor* møter leseren for første gang Janteloven.

«Jante og Nykøbing er den samme by, så længe det gjelder omridsene, naturen, de døde ting. Menneskene kan man lige så godt henføre til Ribe eller Arendal». *Aksel Sandemose om byen Jante*

Fra 1935 utga han alene tidsskriftet *Fesjå*, en forløper for det mer omfattende enmanns-tidsskriftet *Årstidene – Brev fra Kjørkelvik* som kom i 13 nummer i årene 1951–1955. Siden han var tilknyttet et miljø som arbeidet aktivt mot den tyske okkupasjonsmakten, valgte han i 1941 å flykte til Sverige. Der skrev han et annet av sine hovedverk, *Det svundne er en drøm*. Den kom ut i Sverige i 1944 og på norsk to år senere. I Sverige giftet han seg på nytt med Eva Borgen og etter krigen flyttet paret til småbruket Kjørkelvik i Søndeled i Agder og Sandemose ble norsk statsborger. I 1945 fikk paret tvillingsønner, hvorav den ene døde av kreft ni år gammel. Fire år senere døde også kona Eva. Sandemose har skildret dette i memoarboken *Murene rundt Jeriko* fra 1960. Blant Sandemoses andre bøker fra etterkrigstiden er *Varulven* fra 1958. Han flyttet tilbake til Oslo i 1962, og bodde der med sin kone nummer tre, Hanne, fram til han ble syk våren 1965. Sandemose ble innlagt på Ullevål sykehus, men ville flyttes til København hvor han døde i august samme år. Sandemose er gravlagt på Vestre gravlund i Oslo.

JANTELOVEN

1. Du skal ikke tro du er noe.
2. Du skal ikke tro at du er like så meget som oss.
3. Du skal ikke tro du er klokere enn oss.
4. Du skal ikke innbille deg at du er bedre enn oss.
5. Du skal ikke tro du vet mer enn oss.
6. Du skal ikke tro du er mer enn oss.
7. Du skal ikke tro at du duger til noe.
8. Du skal ikke le av oss.
9. Du skal ikke tro at noen bryr seg om deg.
10. Du skal ikke tro at du kan lære oss noe.

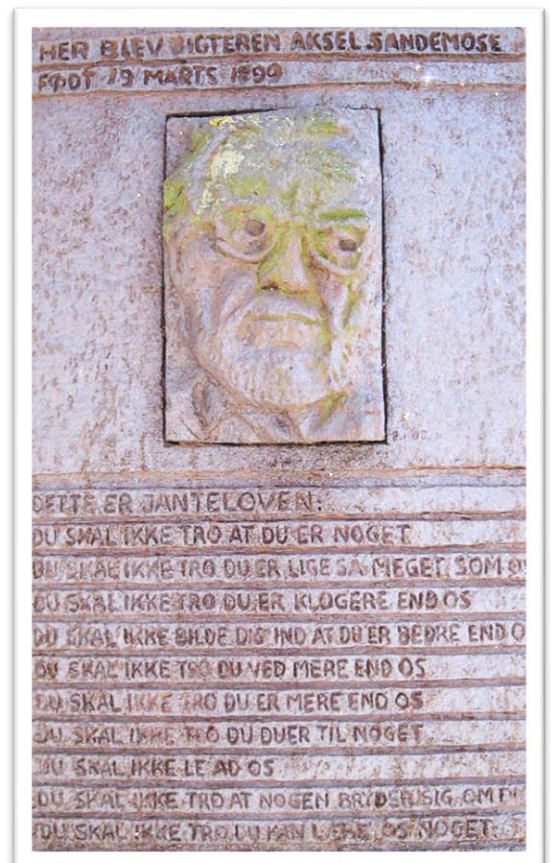
NYKØBING MORS

Sandemoses barndomshjem i Færkenstrædet.

Som en kuriositet kan nevnes at en av Danmarks eldste kinoer ligger i Nykøbing Mors. Den åpnet dørene i 1924 og er fortsatt i drift. Morsø jernstøberi er en annen virksomhet med historiske røtter som fortsatt er i drift. Det ble etablert i 1853 og har siden den gang vært en hjørnesteinsbedrift i byen. På den tid Aksel Sandemose ble født jobbet over 250 personer ved støperiet. Espen i *En flyktning krysser sitt spor*, tar et voldsomt oppgjøret med den fiktive fødebyen Jante på Jylland. Byen Jante er smålig, der skal ingen tro at man er noe eller kan noe. Og Jante er til forveksling lik Sandemoses egen fødeby, Nykøbing Mors. Så hard medfart får byen at mange fremdeles velger å forbigå Sandemose i taushet. Det fins ingen monumenter over ham i Nykøbing, men det finnes nå en gate med navn Jantevei. På veggen til barndomshjemmet hans henger et relieff av dikteren med Janteloven under. Her oppbevares Sandemoses arkiver. I dag bor det mellom ni og ti tusen mennesker i Nykøbing Mors. Byen er i dag kjent for sine østers og blåskjell – og altså som modell for Janteloven.

Nykøbing Mors er den største byen på øya Mors som ligger i Limfjorden i Nordjylland. Navnet betyr «den nye markedsplassen» og den er en gammel markeds- og fiskerby. Det skyldtes først og fremst den gode beliggenheten ved Limfjorden som skjærer gjennom Jylland fra Kattegat til Nordsjøen. Byen ble kjøpstad for over 700 år siden og byens eldste gjenværende bygning er Dueholm Kloster fra 1370.

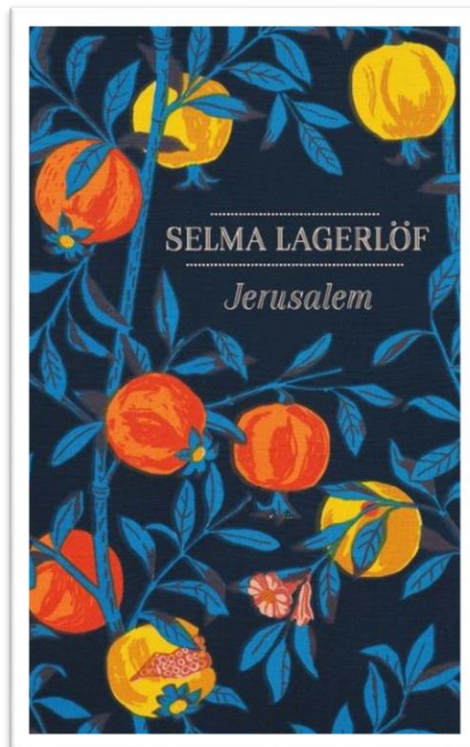

JERUSALEM

Jerusalem er fortellingen om en sterk vekkelsesbevegelse som deler et prestegjeld i Dalarna – en håndfull familier følger kallet og begir seg til det hellige land mens andre velger å bli igjen på gårdene sine. Med sterke farger og dramatiske konflikter gjenskaper Selma Lagerlöf de temaene som går dypest i hennes forfatterskap: troens makt og kjærlighetens underlige veier.

Selma Lagerlöf i 1906

SELMA LAGERLÖF

Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf ble født i 1858 på herregården Mårbacka i svenske Värmland, som den nest yngste av seks barn. Hun ble født med en hofteskade og vel tre år gammel ble hun lam i bena. Det forsvant like plutselig som det kom, men hofteskaden gjorde det vanskelig å leke som andre barn. Som datter av bedrestilte foreldre, fikk hun og søsknene sin utdanning av en lærer hjemme. Lagerlöf beskrives som alvorligere enn sine søsken og venner. Syv år gammel leste hun sin første bok, indianerboken *Osceola* av Thomas Mayne Reid. Der og da bestemte hun seg for å bli forfatter. Lagerlöf forteller også at farmoren, «den vithåriga sagoberätterskan», var en stor inspirasjon.

Ti år gammel leste hun hele Bibelen. Faren var svært syk og hun håpet at Gud ville gjøre faren frisk om hun leste Bibelen fra perm til perm. Faren levde 17 år til. Da hun var tolv år skrev hun et lengre dikt om Mårbacka.

Høsten 1882 begynte Lagerlöf på lærerutdannelsen i Stockholm. Samtidig fikk familien

økonomiske problemer og solgte Mårbacka. I årene 1885-95 var hun lærer på en pikeskole i Landskrona. Hun trivdes og var godt likt av elevene fordi hun maktet å fortelle fengslende om landene de leste om, om Jesus og hans disipler.

I 1891 debuterte hun med romanen *Gösta Berlings saga* etter å ha vunnet en avis-konkurransse. I dag er den en av Sveriges største klassikere, men den brøt med samtidens stilidealer og fikk en blandet mottakelse. I 1895 sluttet hun som lærer og resten av livet forsørget hun seg av sitt forfatterskap og etter hvert driften av Mårbacka. Sammen med venninnen Sophie Elkan gjorde hun flere reiser i Europa og i 1899-1900 også en lengre reise til Egypt og Palestina. Vel hjemme skrev hun romanen *Jerusalem* som ble hennes store internasjonale gjennombrudd. Internasjonalt er Lagerlöf likevel mest kjent for *Nils Holgerssons forunderlige reise gjennom Sverige*. Boken var først bestilt og utgitt som lesebok for folkeskolen.

Som første kvinne i verden mottok Selma Lagerlöf Nobelprisen i litteratur i 1909. For prispengene kjøpte hun tilbake Mårbacka. I 1914 brøt hun enda en barriere da hun som første kvinne ble valgt inn i Svenska Akademien, på stol nr. 7.

For å finansiere driften av Mårbacka lot Lagerlöf anlegge eplehage, kjøkkenhage og krydderhage. Produktene ble solgt i gårdsbutikken, på torget og til hotellene i Sunne. En tid drev hun også eget aksjeselskap med havremel som ble solgt på det kjente varehuset NK i Stockholm og også eksportert til USA. Inntektene var likevel beskjedne og Lagerlöf startet i stedet et bakeri.

Hun engasjerte seg sterkt i kampen for kvinners stemmerett, ble medlem i den frisinne landsforeningen i 1916 og forble en organisert liberal livet ut. I tillegg var hun aktiv i kommune-politikken og fra 1919 satt hun som de frisinnedes representant i fire år. Lagerlöf tok avstand fra de tyske jødeforfølgelsene på 1930-tallet, og i 1940 hjalp hun den jødiske forfatteren Nelly Sachs å flykte til Sverige. Selma Lagerlöf nådde verdensry i sin levetid og hennes bøker ble utgitt på over 60 språk. En kveld i mars 1940 ble hun syk, lå bevisstløs en uke og døde så av en hjerneblødning og lungebetennelse.

«Det är den här boken som gör att jag redan vid mina unga år vet, att vad jag helst av allt vill syssla med under mina kommande dagar, det är att skriva romaner.»

Selma Lagerlöf om indianerboken Osceola

Selma Lagerlöf i 1881

DALARNA

Dalarna er et län i Sverige som i vest grenser mot Innlandet fylke i Norge. I dag bor det 290 000 innbyggere i länet og den største byen er Falun. For nordmenn er Dalarna kanskje best kjent for Skidspelen i Falun og det 90 kilometer lange Vasaloppet fra Sälen til Mora. Historisk sett var malminindustrien i den sørlige delen av länet svært viktig og den økonomiske bærebjelken i mange samfunn. I dette området ble det bygd en rekke gods og herregårder. I nord er landskapet preget av fjell og skog og de fleste her var småbønder. Fjellbygdene Idre og Særna var opprinnelig en del av Østerdalen, men ved freden i Brömsebro i 1645 ble områdene svenske og innlemmet i Dalarna. Mange emigrerte fra Dalarna mot slutten av 1800-tallet. Bare i årene 1881-1890 reiste nærmere 12 500 personer og i tiåret etter ytterligere 5 700. Samtidig var det få som flyttet til området.

JERUSALEM

Skildringen i *Jerusalem* er inspirert av en virkelig hendelse som fant sted i 1896 da 37 mennesker fra Nås i Dalarna utvandret til Jerusalem i Palestina for å slutte seg til en amerikansk sekt. Evangelisten Olof Henrik Larsson ledet an og turen gikk for det meste med tog fra Nås til Jerusalem for å vente på at Jesus skulle komme tilbake til Jorda.

Lagerlöf, som ikke selv var personlig kristen, dro til Jerusalem for å møte bøndene fra Dalarna. Da hun kom tilbake til Sverige reiste hun til Nås for å møte dem som ble igjen hjemme. Hun hadde med seg kasser med brev og gaver. Notater fra disse reisene inngår sannsynligvis i romanen *Jerusalem*.

To postkort fra Nås. Det øverst viser misjonshuset, folkeskolen og arkivet. Det nederste viser Skansebakken i 1927.

Bildet over er tatt i Fødselskirken av Lars Lewis Larsson i 1936.

Bildet til høyre er av Hol Katrina Larsson da hun besøkte barndomsbygda Nås i 1958. Hun bodde også resten av livet i Jerusalem.

«Amen, amen! sa bøndene. Og deres hjerter ble fylt av en så sterk fortrøsting, at de kjente det, som om de hadde kunnet gå på vann.»

Fra Jerusalem

En av dem som reiste til Jerusalem var 15-årige Hol Lars Larsson. Han dro sammen med sine fire søstre og moren. Da han kom fram begynte han i fotografilære i den amerikanske kolonien og han ble etterhvert svært dyktig i sitt fag. Han tok navnet Lars Lewis Larsson og har etterlatt mange bilder fra livet i Jerusalem og Palestina fra denne tiden.

I 1921 ble Larsson svensk generalkonsul i Jerusalem og fikk mindre tid til fotografering. Han ble boende resten av sitt liv i Jerusalem med kona Edith som var datter av evangelisten Larsson som ledet turen i 1896.

Hol Katrina Larsson, Jerusalem.
Från besöket i fädernebygden, Nås 1958.

AKTA
FOTOGRAF
Einsamrätt: Trycks Foto

Utvandringen til Jerusalem var så velkjent at da Hol Katrina Larsson i 1958 besøkte hjembygda Nås, ble det laget en serie postkort fra hennes besøk.

EGYPTEREN SINUHE

Farao Akhnatons korte regjeringstid var en tid full av ulykker og store begivenheter, motsetninger, blomstring og undergang. Akhnaton styrket den gamle gud Amon og ville innføre kjærlighetens evangelium. Boken skildrer livet til Akhnatons livlege Sinuhe. Som gammel mann i landflyktighet forteller han selv om sine eventyrlige reiser i de gamle kulturlandene i Mellom-Asia.

MIKA TOIMI WALTARI

I 1908 ble Mika Waltari født i Helsinki og han fikk tidlig erfare livets realiteter. Faren var prest og døde da Waltari var fem år, og ti år gammel opplevde han den finske borgerkrigen. Etter morens ønske begynte han på teologistudiet ved universitetet, men forlot det snart til fordel for studier i filosofi, estetikk og litteratur. Parallelt med studiene skrev Waltari poesi og fortellinger i flere aviser. 19 år gammel reiste han til Paris. Året etter kom gjennombruddsromanen *Den store illusjonen*, en historie om bohémilivet. Han giftet seg i 1931 og parets datter, Satu, ble i sin tid også forfatter.

På 1930- og 40-tallet jobbet Waltari som journalist, kritiker og redaktør for en av Helsinkis hovedstadsaviser. Han reiste mye i Europa og fortsatte også å skrive bøker i ulike sjangre. En av hans mest populære figurer er

inspektør Palmu. I alt kom tre kriminalromaner om Palmu og alle ble filmatisert.

Det internasjonale gjennombruddet kom med ekteskapsromanen *En fremmed kom til gården* i 1937. Det er likevel som forfatter av historiske romaner Mika Waltari har høstet størst berømmelse og anerkjennelse. I 1938 ble hans drama *Akhnaton* oppført i Helsinki. Historien i stykket videreutvikles i romanform i *Egypteren Sinuhe* fra 1945. Romanen ble raskt en internasjonal bestselger, oversatt til mer enn 30 språk og filmet i Hollywood i 1954 med tidens store stjerner i hovedrollene. Waltari skrev enda syv historiske romaner med handling fra ulike gamle kulturer. Et fellestrekk ved disse romanene er en dyp pessimisme, noe som også skal ha vært et trekk ved hans personlighet. Mika Waltari ble medlem av det finske akademi i 1957 og æresdoktor ved Åbo universitet i 1970. Da han døde i 1979 var han en av Finlands mest internasjonalt kjente forfattere.

Waltari i 1958

OLDTIDENS EGYPT

Handlingen i *Egypteren Sinuhe* er lagt til oldtidens Egypt eller Kemet som det ble kalt den gang. I boken bruker Waltari navnet Kem. Det betyr «Svart land» etter den fruktbare, mørke jorda langs Nilen. Farao Akhnaton, eller snarere det Kem han skapte, er bakgrunnsteppet for fortellingen. Opprinnelig het han Amenhotep og var sønn av farao Amenhotep III og hans førstekone Tiye. Etter farens og en eldre brors død ble han farao Amenhotep IV. Hans familie hadde regjert Egypt i nesten to hundre år og skapt et stort imperium som dominerte også Palestina, Fønikia og Nubia. Hans førstehustru var Nefertiti. De levde under Egypts 18. dynasti, en betegnelse for perioden 1550-1292 f.Kr. Oldtidens Egypt var da på høyden av sin velstand, men det var også en svært turbulent periode.

Akhnaton regjerte i 17 år rundt 1350 f. Kr. Han sto for en religiøs revolusjon ved å forlate tradisjonen med mange guder der Amon var den største av dem alle. Rundt Amon hadde et stort presteskap en betydelig makt i samfunnet og var en faktor befolkningen hele tiden måtte forholde seg til. Akhnaton tilba derimot bare en gud, nemlig solguden Aton. Det var i den forbindelse at han byttet navn til Akhnaton som betyr «den som elsker Aton». Tilbedelse av andre guder ble forbudt, med store uroligheter til følge. Akhnaton flyttet hovedstaden fra Teben til en ny by, Amarna, (Akhetaton i boka) som ble bygget til Atons ære. Den lå 30 mil sør for dagens hovedstad Kairo. Under hans styre blomstret egyptisk kunst som ble langt mer naturtro enn før. Man tror Akhnatons religiøse tro er grunnen til at han etter sin død ble skrevet ut av egyptisk historie og spor etter ham fjernet. Etter hans død ble dyrkingen av de tradisjonelle gudene gjenopptatt og hovedstaden flyttet tilbake til Teben der presteskapet etablerte seg på nytt.

Akhnaton manglet interesse for internasjonale affærer, og det utnyttet hettittene til å øke sin innflytelse i Fønikia og Kanaan. Hettittene ble en betydelig makt i internasjonal politikk og en faktor som senere faraoer ikke lenger kunne ignorere.

I 1279 ble Ramses II farao. Som et resultat av kriger under hans regjeringstid, trakk Egypt seg ut av Levanten og gikk etter hvert inn i en periode av tilbakegang. Egypts rikdom gjorde landet til et mål for invasjon fra bl.a. berbere, grekere og fønikere. Det egyptiske militæret klarte lenge å slå tilbake invasjonene, men mistet etter hvert kontroll over sine gjenværende områder i det sørlige Kanaan. Situasjonen ble ikke bedre av interne problemer som sivil uro og korrupsjon. Etter å ha fått tilbake sin makt, hadde yppersteprestene ved Amontempelet i Teben samlet seg store rikdommer og landområder, og deres store makt splittet landet.

Statue av Akhnaton i Louvre museum.

Greske Aleksander den store erobret Egypt i 332 f.Kr. Han døde samme år og hans general Ptolemaios erklærte seg først som stattholder og senere som konge av Egypt. Det var grekerne som kalte landet for Egypt og de styrte landet fra 305 til 30 f.Kr. da det under dronning Kleopatra ble del av Romerriket og en romersk provins.

TEBEN- var hovedstad og administrativt og religiøst sentrum i oldtidens Egypt fra deler av Mellomriket (2050-1650 f. Kr.) frem til gresk-romersk tid. Byen lå på østbredden av Nilen innenfor dagens moderne by Luxor.

NUBIA - var området langs Nilen sør i dagens Egypt og nord i Sudan.

FØNIKIA - dekket dagens Libanon, deler av Israel og Syria.

KANAAN- et noe diffust begrep om områder i det østlige Middelhav med dagens Israel, Palestina og Libanon, noen ganger også det sørlige Syria.

LEVANTEN- et ikke spesifisert område i den østlige del av Middelhavet. Det tilsvarer grovt sett dagens Libanon, Syria, Kypros, Palestina, Israel og Jordan pluss deler av Irak, Tyrkia, Egypt og Hellas.

HETTITTENES KONGEDØMME- dekket det meste av dagens Tyrkia, den nordvestlige delen av Syria og deler av Mesopotamia som er området mellom flodene Eufrat og Tigris i Irak.

Den vakre dødsmasken til Faraο Tutankhamon ble funnet i Kongenes dal i 1922, 23 år før Waltari skrev om Sinuhe. Kongenes dal lå ovenfor Teben på den siden av Nilen. Tutankhamon døde 18 eller 19 år gammel, og er ikke kjent som en av de store faraoene. Hans grav var imidlertid ikke tidligere plyndret av gravrøvere, og derfor er funnet av hans grav så spesielt. Masken i rent gull og andre gjenstander fra graven er i dag i det egyptiske museum i Kairo. Ruinene av Teben og Kongenes dal står på UNESCO's verdensarvliste.

VEIEN TIL VERDENS ENDE

Dette er først og fremst en omfattende og dypt inngående barndomsskildring, bygd på forfatterens egne inntrykk og opplevelser fra barneårene. Men ved siden av disse erindringer fra guttens tredje til hans femtende år, inneholder den fortreffelige skildringer av bygda og bygdefolket. Sigurd Hoel ble født og vokste opp i Nord-Odal. Store deler av hans forfatterskap er preget av den nære tilknytning han alltid hadde til denne skogsbygda og hans fortrolighet med livet der. Det gjelder ikke minst denne romanen.

SIGURD HOEL

Sigurd Hoel ble født på Sagstua i Nord-Odal i 1890. Han var nummer åtte i en søskenflokk på ti. Faren var lærer og klokker. Da han var ferdig på Sagstua skole, reiste han i 1906 til Kristiania og tok middelskole-eksamen på ett år. Han var en flittig elev og i 1909 tok han artium med beste karakter. Hoel hadde imidlertid ikke råd til å starte studier med en gang og jobbet en tid som forsikringsselger. Da han hadde økonomi til det begynte han å studere i 1910. Samtidig forsørget han seg ved lærerjobber, og i 1913 ble han ansatt ved Ragna Nielsens skole, skolen han selv hadde studert ved.

I 1918 vant Hoel en nordisk novellekonkurransen med *Idioten*. Samme år ble han ansatt i Socialdemokraten som litteratur- og teaterkritiker og sekretær i Vitenskapsakademiet. I universitetstiden var han redaktør for bladet *Minerva*, og fra 1921 var han en tid redaktør for det radikale tidsskriftet *Mot Dag*. Samme år ble han ansatt som konsulent i Gyldendal Norsk Forlag hvor han var frem til sin død. Han debuterte med novellesamlingen *Veien vi går* i 1922 og to år senere kom romanen *Syvstjernen*. I 1927 kom gjennombruddet med *Syndere i sommersol* som ble filmatisert i 1934 og 2001.

«Tiden leger alle sår, og erstatter dem med nye.» Sigurd Hoel

Hoel giftet seg i 1927, men ekteskapet ble oppløst i 1936 etter at paret hadde levd på hver sin kant de siste årene. Samme år gifter han seg på nytt og året etter fikk paret en sønn som døde knapt ett år gammel.

Hoel ble redaktør for Gyldendals *Gule Serie* som var forlagets «vindu mot verden». Hoel fikk

Sigurd Hoel ca. 1935

oversatt og lansert internasjonale forfattere som Hemingway, Scott Fitzgerald og Kafka før de ble verdenskjente. Da serien gikk inn talte den 101 titler og Hoel hadde skrevet forordet til hver eneste en. I Oslo ble han en nær venn av Aksel Sandemose som på denne tiden hadde flyttet fra Danmark og bosatt seg permanent i Norge. Hoel var en aktiv debattant og skribent i flere Oslo-aviser og var en viktig del av "kulturradikalerne", venstresiden i norsk kulturliv på 1930-tallet. Da krigen brøt ut flyttet ekteparet Hoel til Nord-Odal. Han deltok i motstandsbevegelsen, og skrev artikler for motstandspresen. I 1943 flyktet Hoel til Sverige. I en kort periode var han tilknyttet landsmålsbevegelsen, men tok senere aktiv del i riksmålskampen. Han var blant stifterne av Forfatterforeningen av 1952 og var formann for Riksmålsforbundet fra 1956 til 1959.

Blant Sigurd Hoels hovedverk regnes *Veien til verdens ende* fra 1933, *Møte ved milepelen* fra 1947 og *Trollringen* som kom i 1958. Etter en heftig debatt i Stortinget fikk han dikterlønn i 1948. Han og kona Ada ble skilt samme år. I 1960 rammes han av slag og dør.

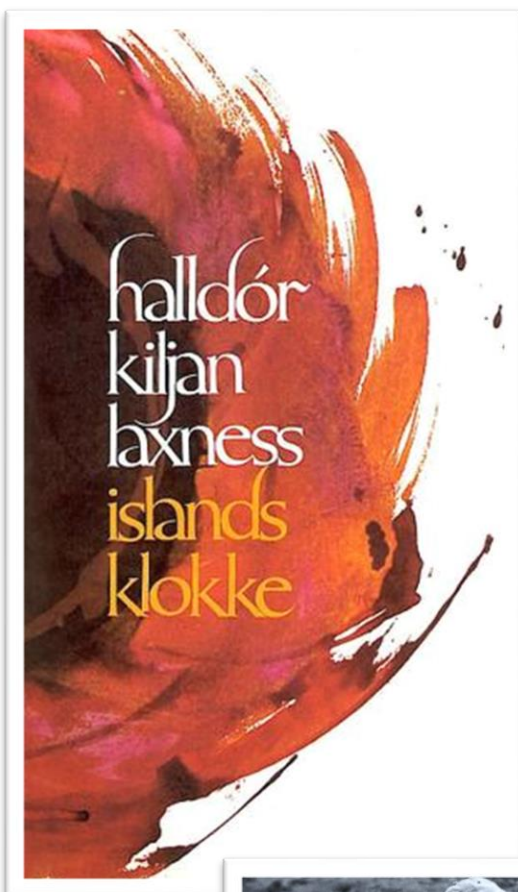
NORD-ODAL

Nord-Odal kommune ligger i Innlandet fylke. Som enhet stammer Nord-Odal fra 1819, da landskapet Odalen ble delt i herredene Nordre og Søndre Odalen. Jordbruk og skogbruk har dominert kommunens næringsliv. Kulturlandskapet preges av korn- og grønnsakdyrking, husdyrhold og seterdrift, tømmerhogging og -fløting. På 1700- og 1800-tallet var Nord-Odal en bergverkskommune med gruver for både kobberkis og jernmalm. Pendling og søking etter arbeid utenfor kommunens grenser er, og har i flere hundre år vært, vanlig i Nord-Odal. Nord-odølingene har pendlet til omliggende områder, Oslo, og på 1930-tallet helt til Russland. Sand er kommunens administrasjonssentrum og det var her Sigurd Hoel vokste opp. I dag har tettstedet nærmere 1 100 innbyggere.

I dag eier Nord-Odal kommune Sagstua som er en del av muséet Odalstunet.

Sagstua skolemuseum er et tidligere gårdsbruk med grendeskole på Sand i Nord-Odal. Sigurd Hoel ble født der og bodde der til han var 15 år. Huset er fra 1856 og ble brukt som skole til 1886. Både da og senere var det klokkergård. Faren til Sigurd Hoel var lærer og kirkesanger og moren bestyrer av poståpneriet. Barndomsårene her har Hoel brukt som motiv i *Veien til verdens ende*.

Laxness og hunden Lubbi på tur i 1950.

ISLANDS KLOKKE

Det er uår på Island i året 1700. Folket er fattig og utarmet, og landet er i hendene på et dansk handelskompani med enerett på fiske. Politisk og rettsmessig har islendingene ingen å stille krav til - de har ingen talsmenn. Selv den siste kirkeklokken på Island blir tatt fra dem - Islands klokke.

En høyættet kvinne, Snøfrid Islandssol, en kvinne av samme støpning som kvinnene i de gamle slektssagaene, står sentralt i *Islands klokke*. Som ganske ung møter hun den lærde boksamler og kongelige rådgiver Arnas Arnæus, et møte som blir avgjørende i Snøfrids liv – og ikke minst for Islands utvikling.

Islands klokke er den første i en trilogi der persongalleriet går igjen i alle tre. Bøkene kan godt leses uavhengig av hverandre.

HALLDÓR KILJAN LAXNESS

Halldór Guðjónsson ble født i Reykavik i 1902. I 1905 flyttet familien til Laxnes. Han viste tidlig sitt skrivetalent og alt som 17-åring bodde han i København og debuterte med romanen *Naturens barn*. Han ble inspirert av den katolske dikteren Johannes Jørgensen. I 1922 reiste Laxness til Luxembourg, bodde i kloster og ble katolikk. Her tok han navnet Halldór Kiljan Laxness - Kiljan etter en irsk helgen og Laxness etter hjemstedet. Der studerte han fransk, latin, teologi og filosofi og

oppholdet inspirerte ham til gjennombruddsromanen *Den store vever fra Kashmir* i 1927. Den katolske periode ble dog kortvarig. Da han i 1927-29 søkte lykken som manusforfatter i Hollywood, ble han ivrig tilhenger av sosialismen. Diktsamlingen *Kvæðakver* kom i 1930, etterfulgt av romanen *Salka Valka* om en proletarjente og hennes kamp. Det var starten på en sosialrealistisk romanrekke som bidro til at han fikk Nobelprisen i litteratur i 1955. På samme tid reiste han flere ganger til Stalins sovjetkommunistiske Russland som han var betatt av og skrev flere reisebøker om. Senere oppgav han sine kommunistiske sympatier. Etter 2. verdenskrig beholdt USA militærbaser på Keflavik. Laxness følte det som en trussel

mot landet som ble selvstendig i 1944. I 1948 skrev han *Atomstasjonen* som er et tydelig angrep på avtalen om NATO-basen i Keflavík og på amerikansk innflytelse på Island. På 1960-70 tallet fikk hans bøker et mer filosofisk og religiøst tilsnitt. Fra midten av 1970-tallet kom fem erindringsbøker. Da han ble eldre, søkte Laxness tilbake til den katolske tro. Han døde 95 år gammel og ble begravet fra den katolske domkirken i Reykjavík.

ISLAND OG HÅNSKRIFTSAMLEREN MAGNÚSSON

Romanen foregår på sent 1600-tall og tidlig 1700-tall og skildrer et folk hvis skjebne styres av kronen og myndighetene i Danmark. Etter reformasjonen ble klostergodset og mye av kirkegodset kongens eie og kronens økonomiske innflytelse økte sterkt. For de fleste bønder betød det ikke all verden ettersom de allerede var leilendinger. Snart strammet kronen

I 1590 tegnet Abraham Ortelius dette kartet over Island omkranset av all verdens udyr.

grepet ytterligere ved å innskrenke lagmennenes og Alltingets domsmakt. For å bryte hanseatisk handelsdominans fikk borgere i København, Helsingør og Malmö i 1602 monopol på all handel med Island. Det var et hardt slag for landet ettersom prisene på korn var høye og prisene på torsk, landets viktigste eksportvare, var lave. Forsyningskipene fra Danmark til Island var få og leveransene ustabile. De dårlige forsyningene førte gjentatte ganger til hungersnød, og dårlig kosthold gjorde folket ekstra mottagelig for pest og andre alvorlige epidemier og sykdommer. Islendirer som handlet med fremmede skip ble straffet hardt.

I tillegg til alle andre prøvelser kom jordskjelv, vulkanutbrudd, harde vintre, avlingssvikt og farsotter.

I 1660 innførte kong Frederik III eneveldet. Islendingene skulle få beholde gamle særrettigheter, men slik gikk det ikke. Det ble utnevnt en landsfogd til å kreve opp skatter og i 1684 ble den islandske høvedsmannen avløst av en stiftsbefalingsmann som landets høyeste myndighet. Fire år senere kom i tillegg en dansk amtmann som sto direkte under sentraladministrasjonen i København.

ÁRNI MAGNÚSSON

Den islandske håndskriftsinnsamleren Árni Magnússon er den historiske personen bak den helt sentrale figuren Arnas Arnæus i Laxness' roman. Han levde fra 1663 til 1730 og navnet ble latinisert til Arnas Magnæus. Han var professor ved Københavns Universitet og samlet og dokumenterte middelalderdokumenter, kjent som den Arnamagnæanske samling. Alt i 1690 ble han arkivsekretær for Rigsarkivet, i 1701 også professor for danske antikviteter, en stilling som for øvrig ble overtatt av Ludvig Holberg da Magnússon døde.

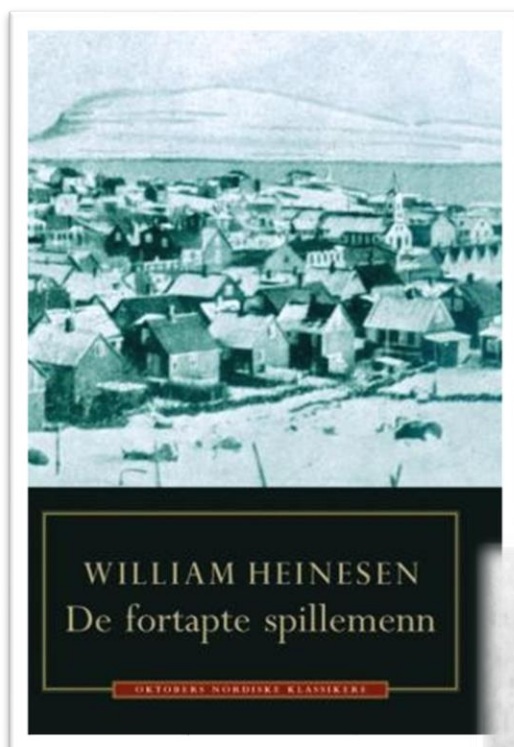
Rundt år 1700 reiste Magnússon rundt i landet for å lage en ny jordbok. Han fant rundt 1200-1300 øde gårdsbruk og en utarmet befolkning. Han ble overbevist om at monopolhandelen måtte avvikles for å redde Island, noe som skjedde i 1786.

Hele sitt voksne liv samlet Magnússon gamle håndskrifter eller sørget for avskrifter hvis eieren ikke var villig til å selge, noe vi også møter i Laxness' roman. Samtidig var han nøye med å samle alle opplysninger om dokumentets historie, tidligere eiere og lignende.

Magnússon testamenterte hele samlingen til Københavns Universitet. Den besto av rundt 2500 objekter, de eldste fra 1100-tallet. Halvparten av håndskriftene var fra Island. I 1971 begynte tilbakeføringen av dokumentene til Island, de to siste skriftene ble overrakt i 1997.

Árni Magnússon er fortsatt et kjent navn på Island. Her er han avbildet på hundrekroneseddelen. Utdanningsinstitusjoner i København og Reykjavík er navngitte etter ham. Árni Magnússon-instituttet i Reykjavík oppbevarer, behandler og forsker på manuskriptene han samlet.

DE FORTAPTE SPILLEMENN

Boken skildrer kunstner- og dagdrømmerliv i trange kår. Her presenteres de romantiske, naive og lite måteholdne spillemenn, deres venner og fiender i århundreskiftets Tórshavn.

«Å sette så mye ulykke så muntert i scene som William Heinesen gjør, er sannelig en dikterbragd. Ved å holde fast på latteren og smilet midt i all verdens fortredelighet, forvandler verket seg fra en klagesang til en hyllest, en lovprisning av kjærligheten og håpet.»

Fra Erik Skyum-Nielsens etterord

«Langt ude i det kviksølvlysende verdenshav ligger et ensomt lille blyfarvet land. ...»

Slik åpner William Heinesen sin historie om de fortabte spillemenn. Bildet viser Heinesen med sin fetter og venn Jørgen-Frantz Jacobsen. Begge er 18 år på bildet.

WILLIAM HEINESEN

Andreas William Heinesen vokste opp i en kjøpmannsfamilie og et danskpreget borgerlig miljø i Tórshavn. I likhet med sin fetter, Jørgen-Franz Jacobsen, skrev han sine bøker på dansk. Da han var skolegutt, ble det ikke undervist i færøysk skriftspråk på skolen. Han snakket imidlertid færøysk og alle bøkene hans er i ettertid oversatt fra dansk til færøysk. Heinesen debuterte i 1921 med den sterkt individualistiske diktsamlingen *Arktiske elegier* og ga siden ut en rekke diktsamlinger som plasserer ham blant de fremste i forrige århundres færøyske lyrikk. Det er imidlertid som romanforfatter han har fått internasjonal oppmerksomhet. Romanen *Blæsende Gry* fra 1934 skildrer brytningen mellom gammelt og nytt i øysamfunnet. Kollektivromanen *Noatun* fra 1938 skildrer en gruppe jordløse bønder som flytter ut i ødemarken og skaper et livskraftig samfunn i kamp med nedbrytende krefter i naturen og menneskesinnet.

Det store gjennombruddet fikk Heinesen med *Den sorte Gryde* i 1949, en desillusjonert krigsroman der verden er gått av hengslene i pengebegjær, utskielser, religiøst hysteri og helvetesangst. Året etter kom den atskillig muntre romanen *De fortabte Spillemand* som skildrer forkomne musikanter som står halvveis utenfor det sosiale fellesskapet – i et magisk Tórshavn av drøm og fabel. *Moder Syvstjerne* gir et inntrengende bilde av et fantasifullt barns virkelighet – i konflikten mellom det rike fantasilivet og en dyster kristendomsforståelse som blir forsøkt påtvunget barnet. For den store brevromanen *Det gode Håb* fra 1964 fikk han Nordisk råds litteraturpris. Romanen er en dyster skildring av 1600-tallets enevoldstid med monopolhandel og forakt for menneskeverdet.

Heinesen var en multikunstner og i tillegg til å skrive romaner og noveller var han en betydelig maler og tegner og han drev også med papirklipp. Han mottok Svenska Akademiens nordiska pris 1987, også kalt «Den lille Nobelprisen» og Heinesens bøker er oversatt til en rekke språk. I 1981 svirret ryktene om at William Heinesen ville få Nobelprisen i litteratur det året. Heinesen skrev til Svenska Akademien og frasa seg kandidaturet. Senere forklarte han hvorfor:

«Det færøyske språket var en gang lite verdsatt – faktisk ble det regelrett undertrykket. På tross av det har det færøyske språket skapt stor litteratur, og det ville vært rimelig å gi Nobelprisen til en forfatter som skriver på færøysk. Hvis den hadde blitt gitt til meg, ville den gått til en forfatter som skriver på dansk og som følge av det ville færøyske forsøk på å skape en selvstendig kultur, blitt tildelt et slag.»

Frimerke i papirklipp av Heinesen. Motivet er Marmennil som ifølge sagnet er en liten menneskelignende figur med lange fingre som sitter på havets bunn og spiser fiskernes agn.

TÓRSHAVN

Færøyene ble befolket av irske munkere i det 6. århundre. Færøyingasaga kan fortelle at nordmenn som flyktet fra Harald Hårfagre bosatte seg på Færøyene på 800-tallet. Færøyene betyr saueøyene og Tórshavn har sitt navn fra den norrøne guden Tor. De fleste færøyinger kaller i dag byen for Havn.

Helt ytterst på halvøya Reyni ligger bygningene på Tinganes hvor den færøyske regjeringen holder til. Her la vikingene sitt Løgtingið rundt år 825 og holdt lovting der hver sommer. Da ble nye lover offentliggjort, straffer idømt og feider avgjort. Også i dag er dette et administrativt, politisk og økonomiske sentrum. Tinganes er et av verdens eldste møtesteder for et landstyrende organ.

Tórshavn ligger på østkysten av Streymoy som er den største av de 18 øyene som utgjør Færøyene. I øst ligger øya Nólsoy, som skjermer byens naturlige havn. I 1035 ble øyene underlagt Norge. I 1075 nevnes Tórshavn første gang skriftlig, og betraktes som en av Nord-Europas eldste hovedsteder. Da Norge og Danmark inngikk en personalunion i 1397 ble Færøyene i praksis en del av Danmark. I 1814 forble Færøyene en del av Danmark da Norge gikk i union med Sverige.

Hvem som til enhver tid har hatt rettigheter til å drive handel med og på Færøyene har vært en nøkkelfaktor for Tórshavns utvikling og befolkningens levkår. Øyboerne møttes på Tinganes hver sommer og sakte, men sikkert, ble det her dannet et handelsentrum. Mot slutten av 1200-tallet seilte to skip regelmessig fra Bergen til Tórshavn med salt, tømmer og korn. Under norsk, og senere dansk, styre, ble Tórshavn sete for kongemaktens utsendinger, men første gang man hører om en fast bebyggelse er i slutten av 1530-årene. I andre halvdel av 1500-tallet ble Færøyene ofte utsatt for sjørøvere. Særlig fryktet var de nordafrikanske sjørøverne som tok folk som slaver med seg tilbake til Afrika. Det ble derfor anlagt en liten skanse ved byen, Skansin. Samlet sett bidro disse tingene til at Tórshavn utviklet seg i retning av en bystruktur. Skjønt by og by, i 1584 hadde Tórshavn 101 innbyggere.

I 1655 gav kong Frederik III statsmannen Christoffer Gabel monopol på all handel til og fra Færøyene, og de neste femti år ble svært harde med mye sult og slit. Folk fikk så godt som ingenting for sine varer mens importerte varer var få og svært dyre. De som protesterte, kunne vente seg harde represalier. Det ble litt enklere da handelen igjen ble et kongelig monopol i 1709 og det kom flere varer fra København. Gleden ble likevel kortvarig da Tórshavn alt samme år ble rammet av en koppe-epidemi som tok livet av 250 av byens 300 innbyggere.

Mot slutten av 1700-tallet begynte Tórshavn igjen å ta steg mot å bli en by, men det tok tid. Tidlig på 1800-tallet var innbyggertallet fortsatt bare 500. I 1856 ble den etterlengtede frihandelen innført på Færøyene. Dermed kunne man handle med også andre land enn Danmark og de økonomiske forholdene ble bedre. Folk som tidligere hadde leid jord fikk nå mulighet til å kjøpe den og disse jordstykkene styrket folks livsgrunnlag betydelig. I 1909 fikk Tórshavn ladestedsrettigheter på samme måte som tilsvarende byer i Danmark.

TINGANES OG REYNI

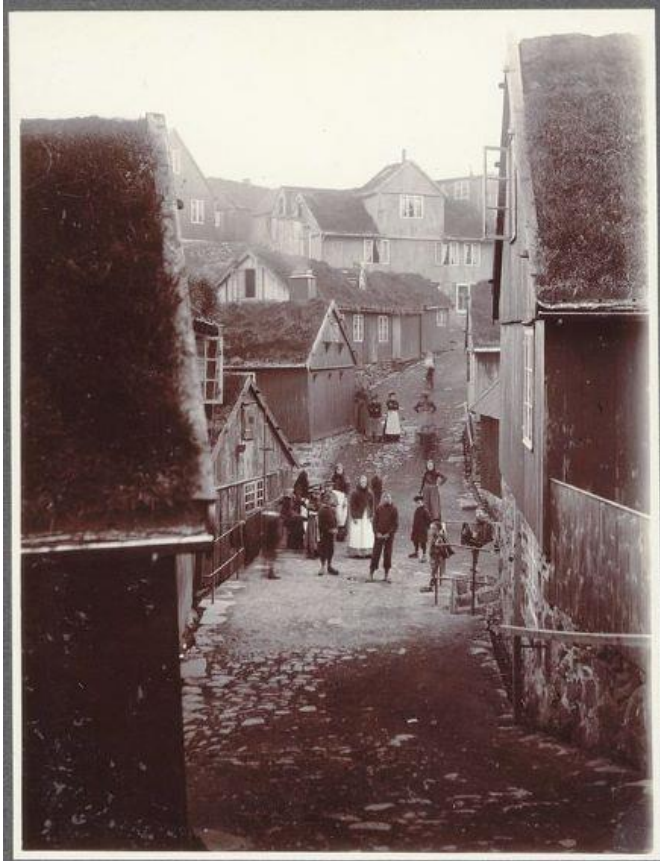
Reyni er den gamle historiske bydelen i Tórshavn. Den ligger på en liten halvøy i sentrum av byen og deler havnen i to, Eystaravág og Vesteravág.

Bydelen er godt bevart og har beholdt sitt historiske utseende. Ulikt de fleste andre trebyer i

Tórshavn i 1888 med kirken og Tinganes og Reyni til høyre. Bildet ble tatt underveis til Fritjof Nansens ekspedisjon over Grønland 1888/89.

verden har Tórshavn unngått store og ødeleggende bybranner. På Reyni er de eldste husene fra middelalderen og mange private og offentlige bygninger i daglig bruk er fra det 16. og 17. århundre. Bygningene som står i dag er de opprinnelige varehusene, butikkene og kontorene. Fra midten av 1800-tallet steg folketallet og byen fikk tre nye gater, Tróndargøta, Tórsgøta og Tinghúsvegur. Den hvitmalte Havnar kirken fra 1788 er den nest eldste på Færøyene og ligger helt nord på Tinganes.

Gate i Tórshavn år 1900.

Færøyene er omgitt av hav på alle kanter og det er en like naturlig del av hverdagen som hus og mark. Havet var transportrute, handelsvei og matfat og brakte både velstand og ulykke. Mange av mennene som dro til havs, kom aldri tilbake. Det hendte at så godt som alle menn i samme familie ble borte samtidig. Igjen satt enker og farløse som ble avhengige av almisser og det kunne ta flere tiår før en slik familie fikk hodet over vannet igjen.

Så når Heinesen starter sin fortelling om spillmennene er det i en by med en dramatisk historie og en befolkning som var vant til å kjempe for tilværelsen. Folketellingen fra 1901 viser et innbyggertall på 1656, og det forklarer jo hvorfor det later til at de fleste kjenner hverandre i Heinesens historie. Tórshavn danner gjerne rammen rundt Heinesens fortellinger og han kalte den – litt sarkastisk får vi tro- verdens navle. Heinesen's hus, Williamshús, er åpent for publikum og står som da han døde i 1991.

KILDER TIL FORFATTERE, STEDER, HENDELSER OG PERSONER

Karin Smirnoff: wikipedia

Marit Kapla: Store norske leksikon

Niklas Natt och Dag: Boktips.no, wikipedia

Per Olov Enquist: Store norske leksikon, bokelskere.no, wikipedia, Filadelfia Kristiansand

Kjersti Annesdatter Skomsvold: Oktober forlag, KK, Store norske leksikon

Matias Faldbakken: kunstkritikk.no, Morgenbladet

Ole Robert Sunde: wikipedia, Gyldendal forlag

Roskva Koritzinsky: KK, Fredrikstad blad

Laura Valpuri Lindstedt: da.qaz.wiki, Anne Marie Lykkegaard/Videnskab.dk

Pajtim Statovic: forfatterens hjemmeside

Monika Fagerholm: Bergenbibliotek.no

Yahya Hassan: wikipedia

Iben Mondup: Pax forlag, Forfatterweb, Jyllandsposten, NRK, Den Gamle By

Dorthe Nors: Forfatterens hjemmeside, Deichman bibliotek, Gyldendal forlag, Louisiana Channel

Hanne-Vibeke Holst: Lydbokforlaget, WHO, forfatterens hjemmeside, Aftenposten

Guðmundur Andri Thorsson: GoodReads, norden.org

Bergsveinn Birgisson: allkunne.no, Marit Synnøve Vea

Niviaq Korneliussen: milik publishing, dokumentarfilmen «Byen hvor børn forsvinder», High North News

Elin Anna Labba: NRK, Mina bibliotek

Aksel Sandemose: NRK, wikipedia, Aftenposten, lokalwiki, bok 365

Selma Lagerlöf: wikipedia, Mårbackas hjemmeside, Nås hembygdsförening

Mika Waltari: Goodreads, wikipedia, The Fitzwilliam museum, Store norske leksikon

Sigurd Hoel: sigurd-hoel.no

Halldór Kiljan Laxness: Store norske leksikon

William Heinesen: Store norske leksikon, wikipedia

BILDER:

Forsiden: Alselon

Side 6 Karin Smirnoff: Johan Gunesús. Vei: Johannes Jansson norden.org

Side 7 Marit Kapla: Trinidad Carrillo. Osebol-broa: Marit Kapla

Side 10 Niklas Natt och Dag: Gabriel Liljevall. Det Schantzska hus: Alisdair McDiarmid.
Bellmann: wikimedia

Side 13 Per Olov Enquist: Magnus Liam Karlsson. Lewi Pethrus: wikimedia

Side 16 Kjersti Annesdatter Skomsvold: Agnete Brun

Side 17 Matias Faldbakken: Dan Petter Nagaard

Side 18 Ole Robert Sunde: Tine Poppe. Trikken: Rolf Thoresen

Side 20 Roskva Koritzinsky: Håkon Borg

Side 21 Laura Valpuri Lindstedt: Heini Lehväslaiho norden.org. Drøm: Jean Lecomte de Nouÿ
og Cleveland Museum of Art

Side 24 Pajtim Statovci: Pekka Holmström. Bolla: gamesandculture. Prištinas byvåpen:
wikimedia

Side 27 Monika Fagerholm: Thron Ullberg

Side 28 Yahya Hassan: wikimedia

Side 30 Iben Mondrup: Les Kaner. Grønland: Silje Bergum Kinsten norden.org. Grønlandske
barn: Fynske billeder. Helene Thiesen: privat

Side 33 Dorte Nors: Petra Kleis

Side 35 Hanne-Vibeke Holst: Miklos Zslabo. WHO: Yann Forget

Side 37 Guðmundur Andri Thorsson: Gassi

Side 38 Auður Ava Ólafsdóttir: islit.is

Side 39 Bergsveinn Birgisson: Hreinn Gudlaugsson. Stangeland gård: Skilling-Magazin 1867

Side 42 Niviaq Korneliussen: Jørgen Chemnitz. Kirkegård: wikimedia

Side 44 Elin Anna Labba: Hugo Thambert. Reinbeitekommisjonen: digitalarkivet.no

Side 48 Aksel Sandemose: wikimedia. Sandemoses hus og relieff: Poul Krogsgård

Side 51 Selma Lagerlöf som voksen: A. Blomberg. Hol Katrina Larsson: Tysks foto.
Fødselskirken og Tiberias: Lars Lewis Larsson

Side 55 Mika Waltari som ung: Saltivari. Waltari som eldre: wikimedia. Akhnaton: Rama.
Dødsmaske: Det egyptiske museum i Kairo

Side 58 Sigurd Hoel: Oslo museum. Hoels barndomshjem: Øyvind Holmstad

Side 60 Halldór Kiljan Laxness: Gljufrasteinn. Kart over Island: wikimedia

Side 63 William Heinesen og Jørgen-Frantz Jacobsen: wikipedia. Tórshavn 1888/89: tatt
under Fritjof Nansens ekspedisjon over Grønland. Gatescene: Frederick W.W. Howell